

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Radka Hykšová

**Osobnost Alexandra Dubčeka a jeho význam pro českou
a slovenskou státnost**

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Václav Prokůpek, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Radka Hykšová

**Personality of Alexandr DUBČEK and his significance
for Czech and Slovak statehood**

Prague 2012

The bachelor Thesis Work Supervisor:
Ing. Václav Prokůpek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 11. března 2012

Radka Hykšová

Poděkování

Ráda bych touto formou poděkovala vedoucímu práce panu Ing. Václavu Prokúpkovi, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce. Dále bych ráda poděkovala všem, kteří mě po celou dobu studia podporovali, drželi palce a měli se mnou trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá průběhem historických událostí, jež souvisejí s osobou Alexandra Dubčeka. Rozebírá obsahy, formy a časové sledy vývoje dějin v průběhu let 1912 - 1993. Vyhodnocuje politické cíle v zemi, kterou zmítala diktatura, kde nešlo jen o ekonomické a politické reformy, ale i o požadavky, které měly i hlubší význam - morální. Zobrazuje vliv a možnosti mediálního světa v tomto období a snaží se poukázat na různé úhly pohledu toku dějin. Zabývá se otázkou vztahů České a Slovenské republiky, příčinami rozdělení obou států a vlivem osobnosti Alexandra Dubčeka na vývoji moderní české a slovenské státnosti, tak jak ji chápeme v moderním evropském kontextu – z pohledu mediálního obrazu. V neposlední řadě zkoumá i příčiny, důsledky a okolnosti smrti Alexandra Dubčeka.

Klíčové pojmy

Cenzura, demokracie, formy politiky, federace, historické události, charakter národa, média, národ, normalizace, okupace, politické systémy, reformy, revoluce, svoboda, svoboda slova, životní poslání.

Abstract

Bachelor's thesis deals with the progress of historical events which are related to character of Alexandr DUBČEK. It analyses contents, forms and time sequences of history development between 1912 and 1993. It evaluates political goals in the country which was tossed by dictatorship, where the point was not only the economic and political reforms but also requirements which had even greater importance – moral one. It describes the influence and abilities of mass medial world in that period and makes an effort to point to different points of view of history passing. It deals with the matter of relations between Czech and Slovak republic, the cause of separation of both countries and the influence of Alexandr Dubček's personality on the development of modern Czech and Slovak statehood, as it is understood in modern European context - from point of view of mass medial image. Last but not least it researches the causes, consequences and circumstances of Alexandr Dubček's death.

Key words

Censorship, democracy, forms of politics, federation, historical events, character of the nation, the mass media, nation, normalization, occupation, political systems, reforms, revolution, freedom, freedom of speech, life's mission.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ KOŘENY A. DUBČEKA	10
1.1. Interhelpo	11
1.2. Návrat na Slovensko	13
2. VZESTUP A. DUBČEKA V HIERARCHII KSČ	14
2.1. Období illegality.....	14
2.2. Padesátá léta	15
2.3. Šedesátá léta	19
3. VŮDČÍ OSOBNOST PRAŽSKÉHO JARA	22
3.1. Začátek cesty k Pražskému jaru	22
3.2. Ranné období Pražského jara	24
3.3. Akční program	25
3.4. Pražské jaro	26
3.5. Rehabilitace a federalizace.....	27
3.6. Reakce spojeneckých států.....	29
4. ZKLAMÁNÍ PO OKUPACI ČSSR.....	34
4.1. Únos a jednání v Moskvě.....	35
4.2. Návrat do vlasti	37
4.3. Konec pražského jara	38
4.4. Normalizace	40
5. MEDIÁLNÍ OBRAZ A RŮZNÉ POHLEDY NA VÝVOJ A PRŮBĚH UDÁLOSTÍ	44
6. SAMETOVÁ REVOLUCE A ÚLOHA A. DUBČEKA	47
7. A. DUBČEK SE VRACÍ K SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÝM MYŠLENKÁM	50
8. ČESKO – SLOVENSKÉ VZTAHY PO ROZPADU FEDERACE A DUBČEKOVA ROLE V TOMTO OBDOBÍ.....	53
8.1. Důsledky rozpadu ČSFR z ekonomického hlediska	56
9. TRAGICKÁ SMRT A KONSPIRAČNÍ TEORIE, KTERÉ SE KOLEM JEHO SMRTI VYROJILY	58
10. NÁZORY ÚČASTNÍKŮ PRAŽSKÉHO JARA 1968	63
10.1. Emanuel Mandler	63
10.2. Lubomír Štrougal	66
11. VÝZNAM A. DUBČEKA PRO ČESKOU A SLOVENSKOU STÁTNOST.....	69
ZÁVĚR.....	71
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	75
SEZNAM TABULEK	76
SEZNAM PŘÍLOH	77

ÚVOD

Alexander Dubček je významnou a nezpochybnitelnou osobností téměř celého 20. století. Veškerá období jeho barvitého života zanechala stopu v několika generacích této doby, ať již v kladném slova smyslu, či záporném. V průběhu jeho životní etapy se vystřídaly různé politické systémy od vzniku samostatného Československa, přes období druhé světové války, vládu Komunistické strany Československa, federativní uspořádání republiky až po demokratické vládnutí dvou samostatných států České a Slovenské republiky. Jaký byl tedy vliv jeho osobnosti na veškerá tato politická uspořádání a na rozvoj české a slovenské státnosti? Jakým způsobem se podílel na vývoji a směřování dnes již samostatných a suverénních států? Byl pro naši společnost přínosem či břemenem? Kolem osobnosti Alexandra Dubčeka vyvstává mnoho otázek a nezodpovězených otázek, na něž hledalo a i v současné době ještě hledá odpověď mnoho historiků, politiků, novinářů, kritiků a v neposlední řadě i část veřejnosti.

Na toto téma bylo napsáno mnoho odborné, historické i životopisné literatury, bylo vedeno mnoho rozličných debat a názory na tuto jistě významnou osobnost se velmi různí.

Cílem práce je porovnat a co možná nejobektivněji posoudit protichůdné názory, ale především i názory samotného Dubčeka na vývoj událostí, jež Alexander Dubček bezpochyby nemálo ovlivňoval, zmapovat jeho nelehkou životní cestu a zhodnotit význam a vliv této osobnosti pro českou a slovenskou státnost. Zda jeho mnohdy osudová rozhodnutí byla v životním zájmu národa.

Když mluvíme o „životních zájmech národa“, máme na mysli takové zájmy, které je lid ochoten hájit i za cenu svého života. Z tohoto zorného úhlu může pohled na události, jako byla mnichovská dohoda, fašistická okupace, rok 1968, ale i rozbití ČSFR vést k názoru, že český národ nemá žádné životní zájmy, neboť není nic, co by byl v souvislosti se státní suverenitou ochoten hájit za cenu života. Problém je ovšem složitější – česká a slovenská státnost se ve všech svých dosavadních podobách utvářela v takových geopolitických souvislostech, že

sebevětší odpor proti sousedům i za cenu života nedával mnoho nadějí na úspěch. Proto se v národním charakteru vždy bude svářet vzpomínka na husitská vítězství a vzpomínka na Bílou horu či Mnichov. I dnes je třeba hledat odpověď na otázku, zda mocenský potenciál České a Slovenské republiky opravňuje k nadějím, že tyto státy mohou být něčím víc než protektorátem či gubernií.

Vymezit národní zájem České republiky a Slovenské republiky se mnoha autorům jeví jako banální záležitost – místo orientace na Sovětský svaz tu bude orientace na Západ, Německo či Spojené státy. Ale jaká orientace a orientace čeho? Národní zájem každého státu vychází z řady konstant – musí respektovat geografické postavení státu, historické cíle národa a definovat na základě propočtu vlastní moci svůj vztah k nejdůležitějším mocenským centrům světa. Základem národního zájmu České a Slovenské republiky je schopnost zajistit bezpečnost a blahobyt českého a slovenského národa v existujících hranicích státu.

V této práci se zaměříme převážně na období počátku reformy v 60. letech minulého století, na bouřlivý vývoj událostí v období takzvaného „Pražského jara 1968“, dále na chladné období normalizace, poté na politickou činnost Alexandra Dubčeka v období Sametové revoluce a následného rozvoje nově nabyté demokracie. Součástí tohoto výčtu musí nutně být i závěrečné období Dubčeka života, kdy Alexander Dubček podlehl zraněním po tragické autonehodě a kolem této smutné události se v médiích objevilo mnoho konspiračních teorií a spekulací. V další části práce se pomocí názorů s významnými osobnostmi Pražského jara 1968 pokusíme odpovědět na výše zmíněné otázky související s pojetím a významem osobnosti Alexandra Dubčeka.

1. SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ KOŘENY A. DUBČEKA

Pokud se chceme dopátrat kořenů Alexandra Dubčeka, musíme se v čase přesunout do roku 1912, kdy jeho otec Štefan Dubček se svým bratrem odešli za prací

do Ameriky, stejně jako čtyřicet tisíc slovenských emigrantů. Štefan Dubček pocházel z Uhrovce, ale pracoval v Pešti. Jelikož však vstoupil do Dělnické strany s klíčovými idejemi jako je svoboda, solidarita, rovnost a spravedlnost, brzy o práci přišel. Amerika byla republikou, což pro Evropany, kterým většinou ještě vládli králové či císaři, představovalo velké lákadlo.

„Když moji rodičové odcházeli do Ameriky, byli poddanými císaře Františka Josefa a Slovensko ani nebylo na mapě Evropy. Když se v roce 1921 vrátili, bylo všechno naopak. Už nebylo Rakousko-Uhersko, oni sami byli občany Spojených států a jejich stará vlast byla částí jednoho ze čtyř nových evropských států, které vznikly po válce. Československo se zrodilo z politického řádu vytvořeného Pařížskými dohodami a jeho bezpečnost – jeho samotná existence – závisela na trvání tohoto systému. Z dlouhodobého hlediska se ukázalo jako osudné.“¹

Bratři Dubčekové se usadili v Chicagu, kde žila slovenská komunita. Štefan nejdříve pracoval jako tesař, ale v roce 1915 si našel lépe placené místo v továrně na hudební nástroje. Kromě práce se věnoval i spolkové činnosti v Dělnickém domě.

Ve Slovenském dělnickém domě se seznámil se svou budoucí manželkou Pavlínou, která byla v Americe již od roku 1909 a pracovala jako kuchařka a služebná v rodině bohatého židovského obchodníka. Pocházela z Bánovců nad Bebravou, z kraje odkud pocházeli i Dubčekové. Nejen to je sblížilo, ale i společné hodiny strávené v ochotnickém divadelním spolku Slovenského dělnického domu. Pavlína se aktivně zúčastňovala akcí slovenské sekce socialistické strany. Krátce po skončení první světové války se v Chicagu vzali.

¹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.16

V červenci 1919 vznikla v Chicagu Komunistická strana USA a krátce po jejím založení do ni manželé Dubčekovi vstoupili. V prosinci téhož roku se jim narodil první syn Julius. Vláda Spojených států se začala obávat, aby příklad ruských bolševiků nepodnítil domácí sílící proletariát. Členové socialistických, komunistických a anarchistických organizací byli vystaveni perzekucím. Spojené státy prožívaly období takzvaného rudého strachu.² Jelikož tlaky na komunistické příznivce sílily a hrozily velmi přísné tresty a Pavlína čekala své druhé dítě, rozhodli se Dubčekovi pro návrat do Uhrovice na konci léta 1921. Velice je lákala myšlenka života ve svobodné republice. „Odešli jsme z Uher a vrátíme se do svobodného Československa....“³

Alexander Dubček se tedy narodil 27. listopadu 1921 již na Slovensku v Uhrovcu v místní škole – ve stejném domě jako Ľudovít Štúr.

„Dřevěné stěny tohoto domu se staly podruhé svědky narození člověka, jenž se zapíše do dějin svého národa. Když malého Alexandra v neděli 10. prosince 1921 křtil důstojný pan Karol Reisz v evangelickém kostele zayovského zámku, netušil, že křtí chlapce, jenž se slávou vyrovná Štúrovi, kterého před sto šesti lety pokřtil senior Štefan Šimko.“⁴

Oba jeho rodiče byli silně levicově založeni, což mělo významný vliv na celou jeho životní cestu.

1.1. Interhelpo

Po vítězství lidu v Rusku ve Velké říjnové revoluci a na základě vidiny reálné vlády komunistické strany vznikla na Slovensku organizovaná skupina dobrovolníků pojmenovaná Interhelpo. Vklad do tohoto družstva pomoci byl tři tisíce korun, což v mnohých případech představovalo celý majetek rodin. Mnozí zájemci tedy museli rozprodat svůj veškerý majetek. Principem Interhelpa bylo nakoupit potřebné komplexní vybavení a nástroje od základního nářadí až po parní lokomotivu, zangažovat lidi různorodých profesí a odcestovat do dalekého Kyrgystánu pomoci slovanským ruským bratrům vybudovat spravedlivou

² BANÁŠ JOZEF: Zastavte Dubčeka, nakl.Euromedia Group, Praha, r. 2011, ISBN 978-80-242-3057-3, str. 15

³ Tamtéž, str.18

⁴ Tamtéž, str.21

společnost. Základní myšlenkou této pomoci bylo : „, Jestli chcete, aby se věci zlepšily u nás, musí se nejdříve vybudovat socialismus v Sovětském svazu a odtud přijde i k nám.“⁵

V roce 1925, kdy malému Dubčekovi byly tři roky, odešla rodina Dubčeků, a do roku 1932 i s více než tisícovkou osob, budovat socialismus do města Piškek (dnešní Biškek), v roce 1926 přejmenovaného na Frunze podle sovětského vojenského činitele, oponenta Trockého a lidového komisaře války, který se tam narodil. Šli tam hledat sen.

Samozřejmě, že skutečnost v dalekém Kyrgystánu byla úplně jiná. Bylo to velké zklamání, jelikož informace o rozvíjejícím se hospodářství této části země nebyly pravdivé. Nicméně úřady a místní sovět této družstevní pomoci vycházel ve všech směrech maximálně vstříc. Po velice krušných začátcích, kdy tvrdé podmínky místního života přinutily družstvo fungovat jako komuna, však přišlo období úspěchu a vzrůstu.

Družstvo se postupně rozmáhalo, usilovně a účinně budovalo základní odvětví kirgizského průmyslu: první elektrárnu a slévárnu, první textilní továrnu, mechanickou koželužnu, cihelnu a továrnu na nábytek. Stavební tým vyprojektoval a postavil vládní budovu Kirgizské republiky, státní banku a nemocnici, budovu školy a velký kulturní dům s hledištěm se šesti sty místy. Interhelpo také jako první začalo v Kirgizi pěstovat cukrovou řepu. Veškeré tyto úspěchy však byly vykoupeny úmornou a tvrdou prací všech členů Interhelpa, svou obět přineslo i na třicet dětí, které podlehly epidemii malárie.⁶

Zánik Interhelpa způsobila kolektivizace podporovaná Stalinem. Zpočátku se zdálo, že se kolektivizace fungování této komunity nedotkne. Způsob jeho řízení zůstal takový, jaký jeho členové znali z Československa. To znamená, že je řídilo demokraticky zvolené vedení a předseda. Právě to však brzy narazilo na sovětskou praxi jmenování shora. V roce 1928 se muselo Interhelpo připojit k centralizované družstevní organizaci a v roce 1930 muselo přijmout nové

⁵ BANÁŠ JOZEF: Zastavte Dubčeka, nakl.Euromedia Group, Praha, r. 2011, ISBN 978-80-242-3057-3, str.23

⁶ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.30

stanovy, které odpovídaly sovětskému modelu. V roce 1932 bylo Interhelpo rozděleno na sedm družstev.⁷

1.2.Návrat na Slovensko

Kolektivizace a násilná represe rozvrátila celý život regionu, zejména ekonomiku. Interhelpo fungovalo potom dále ve změněné a rozdrobené struktuře až do prosince 1943, kdy bylo rozpuštěno a jeho továrny převzalo kirgizské ministerstvo zemědělství. Jeho členové byli perzekuováni a šestnáct z nich popravili jako nepřátele SSSR. Dubčekovi tedy v roce 1933 odešli do města Gorkij, původně známé jako Nižnij Novgorod, kde otec Alexandra dostal práci v místní automobilce GAZ.

Dubček se teprve zde začal poprvé v životě setkávat se Stalinovskou propagandou, obdobím lží, politických procesů. Nastávaly chvíle, kdy nebylo možné dopátrat se pravdy v případech mizení nepohodlných lidí, nebylo možné vysvětlit mnohá záhadná zmizení rodičů svých spolužáků. Na celou společnost padala atmosféra strachu a nedůvěry.

O návratu celé rodiny Dubčeků na rodné Slovensko v podstatě rozhodl Nejvyšší sovět jenž vydal v roce 1938 dekret o pobytu cizinců na území Sovětského svazu, kteří museli buď přijmout sovětské občanství nebo opustit zemi. Tímto aktem se tedy stalo, že se sedmnáctiletý Alexander Dubček vrací v listopadu 1938 jen několik týdnů po podepsání Mnichovské dohody do rodného Slovenska. Ze země diktátu Nejvyššího sovětu do země nadvlády nacistického Německa. Pro všechny dobré vlastence, Čechy i Slováky, to byl čas nesmírného zoufalství.

„Takže v čase mnichovské krize bylo o našem návratu v podstatě rozhodnuto a ani nejistá budoucnost Československa na tom nic nezměnila. V listopadu 1938 jsme byli na cestě domů. Místo, kterému moji rodiče vždy říkali „domov“, jsem si dovedl představit většinou jen z jejich vyprávění a vzpomínek, bez vlastních zážitků a vzpomínek.“⁸

⁷ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.30

⁸ Tamtéž, str.37

2. VZESTUP A. DUBČEKA V HIERARCHII KSČ

Od prvních dnů po návratu na Slovensko Dubčekův otec obnovil kontakty se starými přáteli v komunistické straně a znovu se zapojil do jejich řad. V roce 1939 byla Komunistická strana jedinou opravdovou organizovanou silou odboje. Program slovenských komunistů přijatý na jaře 1939 obsahoval až do března 1940 tři podstatné body: neuznání Slovenského státu, svržení fašismu a obnovení Československé republiky. To byly hlavní důvody, pro něž Dubček následoval svého otce a vstoupil tak v polovině roku 1939 do řad komunistické strany. Byl to velmi nebezpečný krok, neslibující žádné výhody. V roce 1939 nebyl ani náznak světla na konci tunelu, nebyly pozitivní výhledy ani podmínky, že by se situace změnila k lepšímu.⁹

Ještě než se začneme zabývat vzestupem Alexandra Dubčeka ve své politické kariéře KSČ, je nutno zmínit jeho vstup a počátky v této straně, v té době ještě ilegální.

2.1. Období ilegality

V průběhu dalších válečných let pracoval Dubček ve Škodových závodech v Dubnici i se svou budoucí manželkou Annou. Během tohoto období se významně formovala i zakázaná komunistická strana, která díky politickým represím byla neustále pod velkým tlakem. Neustále stíhané vedení strany se měnilo. V průběhu válečných let se působení Dubčekova otce prolínalo ve třech ilegálních vedeních strany, až do doby, kdy v roce 1942 byl zatčen a uvězněn. Dubček byl v té době organizován v malé stranické buňce v Dubnici, která spojila síly s buňkou v Bánovcích. Jejich společným úkolem bylo spojit se s partyzánským odbojem a zúčastnit se bojů proti Němcům.

„Signál přišel 29. srpna 1944, když plukovník Golian, kterého měl Beneš brzy povýšit na generála, vydal rozkaz postavit se na odpor proti Němcům, kteří vtrhli do země, aby okupovali Slovensko. Neváhal jsem - koneckonců jsem se rozhodl

⁹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.42

už dávno. Dne 29. srpna bylo úterý a já jsem se z práce vrátil brzy. Matka už věděla, co se děje. Stála u sporáku, když jsem jí řekl, že jdu do boje. Obrátila ke mně tvář, podívala se mi do očí a po několika sekundách mlčení řekla: „Přirozeně musíš jít.“ Chápal jsem co cítí. Jistým způsobem jsem pro ni byl skoro vším. Vždy však byla silným člověkem.“¹⁰

Toto válečné období a účast v partyzánských bojích zanechaly v Dubčekovi silné a umocněné stopy sociálního cítění, což ho ovládalo po zbytek jeho života.

„Válka ve mně posílila socialistické přesvědčení o svobodě a sociální spravedlnosti, které mi vštěpovali rodiče. Podobně jako oni jsem nikdy nevyhledával moc nebo materiální odměny. Měl jsem jen skromný životní cíl – zaručené zaměstnání a malý dům, v němž bychom se ženou mohli vychovávat svoje děti. To však bylo snem mnoha lidí a pro většinu stále je. Myslím, že význam jistého zaměstnání chápe každý člověk, pokud se nenarodí jako velmi bohatý. Zaměstnání zabezpečuje obživu. Svoboda ztrácí význam, pokud člověk nemá základní prostředky na její uplatnění. V tomto přesvědčení jsem nikdy nezakolísal. Válečné události mě utvrdily v socialistických ideálech a posilily mou víru, že starý systém nemůže zabezpečit to podstatné v životě – zaměstnání a slušný život pro všechny.“¹¹

2.2.Padesátá léta

Brzy po válce se Alexandr Dubček oženil a odešel s Annou do Trenčína. Tam oba pracovali v místní droždárně, Anna pouze do doby než se jim narodil první syn, který krátce po narození zemřel. V roce 1948 se jim narodil syn Pavol, v roce 1950 Peter a v roce 1953 syn Milan.

V tomto období Dubček sledoval a podporoval vyvíjející se politiku, a tak jako ostatní věřil nastupujícím reformám, které se týkaly pozemkové reformy, zavedení zdravotního pojištění a znárodnění těžkého průmyslu. Věřil, že bída a nezaměstnanost se díky dvouletému plánování již nevrátí. V průběhu poválečných let byl Dubček činný jen na místní úrovni, až do chvíle, kdy mu

¹⁰ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.59

¹¹ Tamtéž, str. 57

nabídl místo stranického pracovníka na plný úvazek na sekretariátu okresní strany v Trenčíně.

„Tato nabídka přišla v nevhodné době, protože jsem se měl právě stát zástupcem ředitele v drožďárně. Kdyby se ukázalo, že se poměrně rychle zaučuji do pravidel dobrého řízení, měl jsem příležitost za dva nebo tři roky nahradit ředitele, který měl jít do důchodu. Kromě toho politická nabídka měla i další nevýhodu: plat stranického funkcionáře nečinil ani polovinu toho, co bych vydělával v továrně. To nebylo bezvýznamné, protože Anna čekala naše druhé dítě a později jsme chtěli mít i další děti. Spolu s Annou jsme nerozhodně rozebírali a zvažovali možnosti především z praktického hlediska – zda je rozumné vzdát se za těchto okolností dobře placeného a jistého místa v drožďárně. Strana však byla pro mne více než možný zaměstnavatel, vždyť ztělesňovala to, v co jsem věřil.“¹²

Dubček měl v té době samozřejmě jen mlhavé představy, jak se takový svět buduje a jak bude fungovat. Ale strana, do které jako sedmnáctiletý vstoupil v době její ilegality, tvrdila, že to všechno ví, že zná vědecký způsob, jak splní svoje historické poslání. Žádala jen trpělivost, disciplínu a usilovnou práci. „Věřil jsem myšlenkám socialismu – a moje víra byla čistá a úplná. Pro šťastnější život lidstva jsem byl připraven sloužit tělem i duší.“¹³

Poté nastal strmý vzestup Alexandra Dubčeka. V roce 1949 byl jmenován prvním tajemníkem okresní stranické organizace v Trenčíně. Tuto funkci vykonával jeden rok a v průběhu této činnosti dle svého tvrzení nebyl postaven před nevyhnutelnost osobně rozhodovat o politické nebo ekonomické perzekuci. V tomto období probíhalo mnoho politických čistek, na nichž se údajně Dubček nepodílel.

V říjnu 1951 Dubčeka přeložili do Bratislavy, kde se stal funkcionářem organizačního oddělení ústředního výboru Komunistické strany Slovenska. V lednu 1953, jen pár týdnů před Stalinovou smrtí, postoupil na funkci krajského tajemníka v Bánské Bystrici.

¹² DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.69

¹³ Tamtéž, str. 66

Mnohé prameny včetně Chruščovových pamětí naznačují, že situace v Sovětském svazu se začala zlepšovat ihned po Stalinově smrti. V Československu však vedení komunistické strany přestalo s represemi mnohem později. Postup těchto represí byl Dubčekovi „trnem v oku“, bohužel v té době ještě neměl takové postavení, aby je mohl významně ovlivnit.

„Z vývoje událostí jsem pochopil, že ani socialismus, podobně jako všechny velké ideály minulosti, se neubrání před zneužíváním zlými a nečestnými lidmi. Sama idea však v mých očích neztratila svou velikost a přitažlivost. Cítil jsem však, že je třeba uvést socialistický politický systém do souladu s jeho filosofickými hodnotami. Problémem zůstávalo, jak toho dosáhnout.“¹⁴

V roce 1955 poslali Dubčeka na tříleté studium Vysoké školy politické při ÚV KSSS v Moskvě. Mezi jeho spolužáky patřili i Milouš Jakeš a Josef Lenárt, kteří v období Pražského jara sehráli negativní roli. „Možná jsme v Moskvě četli stejné knihy, ale nevrátili jsme se odtud se stejnými myšlenkami.“¹⁵ K těmto idejím měl již v té době Dubček mnoho protichůdných otázek.

„Například Marxova diskuze o ekonomických předpokladech pro socialistickou přeměnu jakoby zpochybňovala Leninovu argumentaci týkající se Ruska, i když se nám Leninovy vývody prezentovaly jako konečný objev. Marx byl na rozdíl od Lenina vášnivý demokrat. Jeho idea diktatury proletariátu nebyla vůbec odloučena od pojetí vlády většiny. Uvědomoval jsem si samozřejmě, že takové chápání by mělo v Rusku nepatrný smysl. Ale jak relevantní byly potom jiné odkazy na Marxe v Leninově díle? Tyto otázky mne znepokojovaly, ale nikdy jsem se neodvážil vystoupit. Mimo školu se časy měnily, ale uvnitř jsem v postojích profesorů nepozoroval žádné tání. Jejich doktrinářství bylo dogmatické a V. I. Lenin byl pro ně bohem. Jakákoliv pochybnost o autentičnosti jeho marxismu by se rovnala nejhoršímu kacírství.“¹⁶

Tyto a jiné nezodpovězené otázky ho ve své podstatě provázely i nadále celým jeho životem.

¹⁴ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.72

¹⁵ Tamtéž, str. 74

¹⁶ Tamtéž, str. 77-78

„Dnes se ptám sám sebe, zda neúspěch socialismu více než sto let po Marxově smrti je opravdu inherentním a nevyhnutelným důsledkem jeho idejí. Vždyť nenavrhoval žádný fixní model socialismu a ve svých posledních letech dokonce akceptoval možnost nenásilné transformace kapitalismu. Jeho následníci potom dále revidovali a „doplňovali“ jeho ideje v souladu s novým sociálním a ekonomickým vývojem v Evropě, který Marx nemohl předvídat. Nevím tedy, zda by se selhání socialismu ve dvacátém století nedalo lépe vysvětlit tím, že si jeho realizaci výhradně monopolizovali ruští radikálové, zatížení dogmatismem a ortodoxností vyplývající ze zaostalých poměrů? To, co jsem četl u Marxe, naznačuje, že země, jakou bylo Rusko, nebyla připravená pro socialistický experiment. Také si myslím, že je sotva možno pochybovat o přínosu Marxe a jiných klasických myslitelů k významným reformám odstraňujícím sociální nespravedlivost, která se vytvořila v moderním západním světě.“¹⁷

Po dobu jeho pobytu v Moskvě se na politické situaci v Československu mnoho nezměnilo. Změnilo se však nejvyšší politické vedení strany. Antonín Novotný, první tajemník ústředního výboru KSČ, se po smrti Antonína Zápotockého stal prezidentem republiky. Tento zlověstný krok znamenal spojení dvou mocenských funkcí, a tak se ještě více prohloubilo spojení strany a státu.

V květnu 1958 byl Dubček ve své nepřítomnosti zvolen do ústředního výboru KSS a o měsíc později opět v nepřítomnosti byl zvolen členem ústředního výboru KSČ. I když výrazně postupoval uvnitř stranické hierarchie, na vrcholu moci stál Novotný, který byl tvrdým odpůrcem jakýchkoliv změn v politickém systému. Oponovat mu přímo by bylo politickou sebevraždou. Dubček pochopil, že pro účinnou opozici proti Novotnému je v první řadě potřeba vytvořit potřebné podmínky a soustřeďovat kolem sebe stejně smýšlející lidi. To se mu ve značné míře vedlo, spřátelil se s novináři, spisovateli a vědci, kteří chápali potřebu změn téměř bez jakýchkoliv námitek.

„Z dálky se Novotný jevil jako dost praktický a otevřený. Až v Praze jsem zjistil, že je hloupý a často arogantní, chybí mu ohleduplnost, nedovede uvažovat o jiných názorech a není schopen chápat klíčové politické a ekonomické problémy

¹⁷ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.78-79

země. Skutečnost, že nevěděl nic o Slovensku, ani o možnostech zlepšování česko-slovenských vztahů, byla pro mne obzvlášť deprimující....Uvědomoval jsem si, že bude hlavní překážkou jakýchkoliv změn.“¹⁸

Naštěstí vývoj v Sovětském svazu nadále pokračoval reformním způsobem a Československo ho v tom muselo následovat. Nejnaléhavější záležitost se však v té době staly rehabilitace, protože neodsouzené represe z padesátých let ležely jako balvan na cestě k jakémukoliv dalšímu pokroku. Tato náprava nespravedlivých perzekucí se stala Dubčekovou prioritou.

2.3.Šedesátá léta

V roce 1960 Dubčeka přeložili do Prahy jako tajemníka ústředního výboru KSČ pro průmysl. Dubček ovšem na této politické úrovni měl mnohé neshody s Novotným, zejména při diskuzích v předsednictvu o různých aspektech rehabilitací. V říjnu 1961 se konal XXII. sjezd KSSS, na němž Chruščov pokračoval v odsouzení a kritice stalinismu, tentokrát již veřejně. A to bylo něco, co nemohli ignorovat ani nejvyšší stranické orgány v Československu. Nicméně Novotný, podle tvrzení Dubčeka, rozhodl se ho postupně odstavit. V listopadu 1962 Dubčeka přeložili zpět na Slovensko a ustanovili ho tajemníkem ÚV KSS. Dubček se v tomto „odstavení“ pokouší sehnat nové spojení, hodně cestuje po Slovensku, hovoří s různými funkcionáři ale i s obyčejnými lidmi. Tato strategie se ukázala být správnou, protože již na XII. Sjezdu KSČ byl Dubček zvolen do ÚV a jmenován kandidátem členství předsednictva. Nejvýznamnější však pro Dubčeka bylo, že ho zvolili členem významné komise pro vyšetřování represí a politických zločinů padesátých let. Této komisi předsedal Drahomír Kolder, člen předsednictva ÚV KSČ. Pojmenování této komise zůstalo známé jako „Kolderova komise“. Komise intenzivně pracovala dva měsíce. Odhalení a výsledky této práce se dají označit za skandální a měly velmi významný podíl na dalších Dubčekových politických krocích a smýšlení.

¹⁸ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 90

...“až do činnosti naší komise se neudělalo nic pro nápravu těchto nespravedlností. Soustředil jsem se i na problematiku represí na Slovensku. Myslím, že na konci práce jsem už nebyl tímtež člověkem.“¹⁹

Kolderova komise předložila závěry počátkem roku 1963. Informace však byly zadrženy až do konce srpna. Na popud Dubčeka byla ustanovena nová komise k přešetření přehmatů pocházejících z obvinění z buržoazního nacionalismu – tzv. barnabitská komise. Název tentokrát nesla podle kláštera barnabitek, kde bylo v té době ubytovací centrum pro vzácné státní návštěvy, též často utajované návštěvy. Zde tato komise po celou dobu pracovala. Byla zde umístěna i část archivu ÚV KSČ a archivu Ministerstva vnitra. Ten obsahoval materiály tolik potřebné k práci této komise.

„Zjištění komise byla úplně jednoznačná. Celá záležitost buržoazního nacionalismu byla vykonstruovaná a všichni, kteří byli na základě tohoto obvinění pronásledováni, byli nevinní. Na začátku prosince 1963 předložila „barnabitská komise“ zprávu předsednictvům jak slovenské, tak československé komunistické strany. Doporučovala úplné očištění odsouzených členů vedení Komunistické strany Slovenska z roku 1950 a plnou rehabilitaci všech osob falešně obviněných a nespravedlivě perzekuovaných, zejména Vlada Clementise, Gustáva Husáka, Ladislava Novomeského a Karola Šmidkeho. Ústřední výbor KSS schválil zprávu 18. prosince 1963 a o den později totéž udělal ústřední výbor KSČ. Ohavná kapitola v dějinách komunistické strany tím byla formálně uzavřena. Skvrnu tohoto zločinu však není možno nikdy odstranit, zejména pokud jde o popravu V. Clementise. Přesto to bylo pro nás velké vítězství. Nemohu zatajit, že jsem měl i pocit osobního vítězství.“²⁰

Na Slovensku pod Dubčkovým vedením vládla oproti Česku uvolněnější atmosféra, politická i společenská kritika v tisku celkem objektivně fungovala, na což se mnozí čeští činitelé mohli jen dívat se závistí. Dubček byl rozhodnut v tomto směru i nadále pokračovat.

¹⁹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 94

²⁰ Tamtéž, str.102

Koncem roku 1964 byl sesazen N.S. Chruščov a nahrazen L.I. Brežněvem. Tato, v té době zdánlivě nevýznamná výměna, však z dnešního pohledu měla nedozírné následky.

„Následky odstranění N.S. Chruščova byly nepochybně zhoubné, ale nebylo jednoduché se v tehdejší situaci úplně vyznat. Do Československa se nedostaly závislé sovětské studie, a dokonce i naše diplomatické zprávy z Moskvy, jak jsem později zjistil, byly povrchní. L.I. Brežněv a jeho spolupracovníci sice zrušili určitá Chruščovova opatření, ale ještě nebylo zcela zřejmé, že úplně zvrátili reformní kurz. To se ukázalo až po pěti letech.“²¹

Ještě se ale vrátíme k období, kdy byl Dubček tajemníkem ÚV KSČ pro průmysl. Toto období je velmi významné, z dnešního pohledu by se dalo označit jako zrod reform, pro další směr a způsob ekonomického rozvoje v Čechách i na Slovensku. Z počátku, v letech 1961 – 1962, Dubček ještě nebyl přesvědčen o nutnosti reform v takové míře v jaké se nakonec ukázaly. Ale v průběhu dalších let a po veřejném předložení plánu reform profesorem Otou Šikem, kde ukázal novou ekonomickou cestu, tzn. uvolňování trhu, decentralizaci, rozvoj soukromého podnikání apod., byl už Dubček přesvědčen, že tato cesta je ta správná. Byl si moc dobře vědom, že z politických důvodů to nebude cesta jednoduchá, že tento stanovený cíl nelze dosáhnout naráz, ale postupnými a pomalými krůčky a ve spolupráci se stejně smýšlejícími lidmi. Ekonomická reforma však nebyla jediným Dubčkovým cílem. Další významnou oblastí byla média. Pro Dubčeka byla svoboda slova, svoboda tisku, ale i necenzurování knih a jiných tvůrčích aktivit základní lidská nutnost. Třetím a neméně významným cílem, bylo dosažení lepších a rovnoprávných česko – slovenských vztahů, které Novotného necitlivá politika soustavně poškozovala.²²

²¹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.111

²² Tamtéž, str.113

3. VŮDČÍ OSOBNOST PRAŽSKÉHO JARA

„V roce 1967 byla přímá srážka mezi zastánci a oponenty reformy nevyhnutelná. Tentokrát se konflikt soustředil na základní a dlouhodobý problém naší společnosti – utlačovaný politický systém, který přetrvával od začátku padesátých let.“²³ Takto by se dal ve zkrácené formě interpretovat začátek cesty k „Pražskému jaru 1968“.

3.1. Začátek cesty k Pražskému jaru

Spouštěcím mechanismem v jistém smyslu bezpochyby byl sjezd Svazu československých spisovatelů, který se konal koncem června 1967 v Praze. Revolta, kterou vyjadřovala asi tři čtvrtinová většina členů, byla velmi významnou událostí. Spisovatelé – komunisté - velmi citlivě reagovali na degeneraci socialistických ideálů a rozpoutali otevřenou vzpuru proti politice, odsuzovali stalinistickou nadvládu a požadovali zásadní změny v souladu s demokratickými tradicemi země.

Novotný a jeho přívrženci však žádali tvrdá opatření proti těmto nejotevřenějším kritikům. Výsledkem bylo umlčení týdeníku Literární noviny v Praze a podobně mohl dopadnout i týdeník Kultúrny život na Slovensku. Jenže na to už neměl Novotný dostatek času. Tím se prohloubila propast mezi svobodou vyjadřování v Čechách a na Slovensku.

Velmi významným předvojem Pražského jara bylo plenární zasedání ÚV KSČ naplánované na 30. října 1967. Návrh zprávy na toto zasedání se Dubčekovi zdál být nepřiměřený a proto navrhoval změny a opravy.

„Soustředil jsem se na tři oblasti. Za prvé jsem chtěl, aby zpráva obsahovala jasnou sebekritiku stranického vedení, protože náčrt nepřekračoval kritiku nižších stranických orgánů - okresních a krajských výborů. Za druhé jsem navrhoval, aby se ve zprávě jasně vymezila působnost vlády a působnost strany. Mým cílem bylo skoncovat s každodenním vměšováním stranické byrokracie do práce vlády. Za třetí jsem požadoval brzkou přípravu akčního programu

²³ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.122

založeného na rozhodnutích ústředního výboru. Dnes se to může zdát až příliš málo a pozdě. Ale je třeba si uvědomit, že v roce 1967 jsme žili ještě v systému, jehož základy položil Stalin tak, aby sloužil jeho diktátorským potřebám, a mohli jsme ho demontovat jen postupně. Nakonec i to „příliš málo“ přivedlo k nám ani ne za rok okupační armádu 600 000 vojáků a 7 000 tanků.“

V tomto diskusním příspěvku podle Jaroše vyslovil Dubček své přesvědčení, že...“hlavnú energii nemožeme preto vynakládat na obranný boj stále proti čomusi, ale za hlboké poznanie príčin, a na riešenie problemov, za ďalší rozvoj - to za úmyselne akcentujem.“ Dubčekova energie byla vždy zaměřena dopředu. Byl stoupencem řešení minulých i současných problémů pozitivním programem, pozitivní prací pro budoucnost.²⁴

Dne 30. října 1967 na zasedání ÚV KSČ byl Dubček obviněn z buržoazního nacionalismu a nacionální úchylnosti Novotným a Vaculíkem. Dne 5. prosince pak stanul před komisí, jež ji vyšetřovala. Dubčekovo stanovisko však mělo podporu především Smrkovského, Špačka a Voleníka. ÚV odhlasoval vrácení původního projevu k přepracování, což se nikdy předtím nestalo a znovu ho měl předložit v prosinci 1967. Pro Novotného to byl jasný signál jeho klesající autority. Sám ÚV byl překvapen svou mocí.

Zasedání tedy skončilo bez závěrů. Druhý den ráno Novotný a další členové předsednictva odletěli do Moskvy, aby se zúčastnili oslav 50. výročí bolševické revoluce. To vneslo přestávku do odvíjejícího se dramatu. Další zasedání ústředního výboru se mělo konat až těsně před vánocemi. Ale události, které vedly k Pražskému jaru, byly už v pohybu a nedaly se ani zastavit, ani zvrátit.²⁵

Dalším významným aspektem politického posunu, bylo rozdělení funkcí prvního tajemníka strany a prezidenta republiky. Následovalo zasedání ÚV KSČ 19. prosince a pokračovalo 21. prosince. Tehdy z patnácti členů za Novotným stáli již jen čtyři. Novotný ustoupil a přijal princip oddělených funkcí. Tento velmi kontroverzní návrh po zdlouhavé proceduře bouřlivých debat a diskuzí byl na konci prosince roku 1967 přijat.

²⁴ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.125

²⁵ Tamtéž, str.127

Další schůze byla odročena na 3. ledna 1968. Až 4. ledna se hlasovalo o vhodném kandidátovi na funkci prvního tajemníka strany. Výsledek hlasování byl předán poradní komisi, která navrhla Dubčeka ústřednímu výboru jako vhodného kandidáta. Plenární zasedání ÚV KSČ tento návrh schválilo.

3.2. Ranné období Pražského jara

„Tyto události byly potom nazývány „lednem, který otevřel dveře Pražskému jaru“. Měl jsem intenzivní pocit historické chvíle, protože přinášela určité možnosti. Tehdy jsem však ještě neviděl velkou a hroživou překážku na vzdáleném horizontu. Myšlenka, že jsme tím, co jsme chtěli dosáhnout, o dvacet let vpředu, mě v lednu 1968 ještě nenapadla.“²⁶

Ranné období Pražského jara, mezi lednem a dubnem 1968 je předmětem mnoha kritických analýz. Výsledky těchto analýz docházejí ke dvěma opačným závěrům. Jedni říkají, že bylo postupováno velmi pomalu a druzí, že velmi rychle. Další významnou událostí byla Novotného rezignace na funkci prezidenta. Stalo se tak 28. března 1968. Novotný odešel úplně z politického života. Jeho nástupcem se stal Ludvík Svoboda.

Nejdůležitější věcí pro Dubčeka, bylo co nejrychlejší schválení akčního programu, o které marně usiloval od poloviny roku 1967. K tomu však potřeboval souhlas předsednictva. Akční program měl vytyčit nové směrnice pro demokratizaci strany a jejího aparátu, oklestit její diktátorskou moc a zvýšit její schopnost reagovat na potřeby občanů. V polovině ledna byla zřízena komise pro přípravu Akčního programu.

Prakticky všechna opatření obsažená v Akčním programu byla zároveň rozpracována jako návrhy příslušných zákonů. V polovině roku byly jejich předlohy pro Národní shromáždění většinou již dokončovány, nakonec však zanikly jako sám Akční program.²⁷

„Akční program se však nedotkl možnosti nezávislé iniciativy v zahraniční politice, protože to nemohla být v tehdejší situaci prvořadá záležitost. Program se zaměřoval plně na domácí politické, ekonomické a kulturní problémy. Avšak

²⁶ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.136

²⁷ VANČURA, JÍŘÍ; Naděje a zklamání, nakl. Mladá fronta,r.1990 , ISBN 80-204-0179-2, str.43

sovětské vedení bylo zvyklé míchat se i do těchto oblastí. Bylo zřejmé, že nebyli spokojeni s tím, že akční program byl vypracován bez jejich souhlasu, aniž se kdokoliv ptal na jejich mínění. Dokument přirozeně nemohl být provokací. Čeští a slovenští reformátoři nebyli padlí na hlavu. Ani domácí, ani zahraniční poměry by nedovolily přímé odmítnutí sovětské doktríny. Způsob vyjadřování, který byl použit, byl umírněný a opatrný. A připojilo se i dostatek rituálních odkazů na obvyklé marxisticko – leninské pojmy. Program byl kacírský, ale udělalo se všechno pro to, aby tak nevypadal.²⁸

3.3. Akční program

Program deklaroval konec diktátorských, sektářských a byrokratických způsobů. Říkalo se v něm, že takové praktiky vytvářely ve společnosti umělé napětí tím, že vyvolávaly antagonismus různých sociálních skupin, národů a národností. Nová politika měla být budována na demokratické spolupráci a důvěře mezi různými sociálními skupinami. Úzce profesní nebo jiné zájmy už nemohou mít přednost. Svoboda shromažďování a sdružování zaručená ústavou, ale v minulosti nerespektovaná, musí být uvedena do praxe. V této sféře neměla být žádná nezákonná omezení.

Program proklamoval návrat ke svobodě tisku a navrhoval přijetí tiskového zákona, který by jasně vylučoval předběžnou cenzuru. Názory vyjadřované v masových komunikačních prostředcích by měly být svobodné a neměly by se zaměřovat s oficiálními vyhlášeními vlády.

Měla být zaručena svoboda pohybu včetně práva občanů nejen cestovat do zahraničí, ale i jejich právo tam dlouhodobě nebo dokonce natrvalo zůstat, aniž by byli označeni za emigranty. Proklamovalo se přijetí zvláštních právních norem na odčinění všech minulých nespravedlností, jak soudních, tak i politických.

Vzhledem k novému vztahu mezi Čechy a Slováky měla být zavedena federalizace republiky a plná obnova slovenských národních orgánů a institucí, jakož i kompenzační záruky pro minoritní Slováky v obsazování federálních orgánů. V ekonomické sféře akční program vyžadoval důkladnou decentralizaci

²⁸ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.159

a nezávislost vedení podniků a služeb. Především tento návrh považovalo sovětské vedení od začátku za návrat ke kapitalismu.

To byly v souhrnu hlavní ideje akčního programu. Dokument měl přes šedesát stran. Jedno omezení však bylo zapotřebí mít stále na paměti – nemohlo být nikde ani náznakem uvedeno, že bude podporován návrat k demokracii více politických stran. V očích sovětů by to znamenalo totéž jako demontáž socialismu. Monopol moci, eufenicky nazývaný „vedoucí úloha strany“, byl pro sovětskou doktrínu komunistické strany fundamentální.²⁹

3.4.Pražské jaro

V dubnu byl ústředním výborem akční program schválen. Vývoj událostí nabíral na obrátkách, nové vedení strany i se stejně smýšlejícími členy získávalo velkou sebedůvěru, věřilo v nápravu minulých nespravedlností, věřilo v opětovné získání důvěry lidu v politiku. Bylo však toto smýšlení reálné, nebo to byla naivita? Čelní představitelé tehdejšího režimu se tak na jedné straně pohybovali ve vnitřní determinaci dlouho a systematicky budovaného aparátu a na straně druhé ve vnějším zakletí „socialistického bloku“ pod vedením neomylného SSSR. Tyto determinace byly příliš silné na to, aby proces uvolňování mohl dospět k přelomovému bodu skutečné demokratizace.³⁰

Nicméně atmosféra v Československu byla velmi pozitivní. Dalo by se konstatovat, že víra vrcholných představitelů v lepší budoucnost protkla myšlení téměř celé populace. To se projevilo i v roce 1968 na oslavách svátku práce.

„Nikdy nezapomenu na prvomájovou oslavu v Praze v roce 1968. Moje manželka, která sledovala jásající davy z boční tribuny, také vzpomínala na ten den s hlubokým dojetím. Po letech režírovaných průvodů to byl dobrovolný „happening“. Nikdo nenahnal lidi do zástupů pochodovat pod ústředně zfabrikovanými hesly. Některá byla veselá, jiná kritická nebo prostě humorná. Nálada byla uvolněná a radostná. Barev a květů, v minulosti nevídaných, bylo

²⁹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.159-160

³⁰ STEHLÍK, MICHAL; LUKEŠ, MICHAL; JUNEK, MAREK: Naše osmičky, nakl. Radioservis, Praha, r.2008, ISBN 978-80-86212-82-1, str. 68

všude plno. Dokonce i matka příroda tomuto dni požehnala. Svítilo slunko, bylo teplo a jasná modrá obloha. Přemohly mě spontánní výrazy sympatie a podpory od zástupů, které přecházely kolem nízké tribuny, na níž jsme stáli.

...Nedovedl jsem se ubránit uvažování o tom, že jsem prvním Slovákem ve funkci prvního tajemníka vládnoucí strany v Československu, tedy na nejmocnější pozici v zemi. A Praha byla české město a já jsem se právě zde díval na českou prvomájovou oslavu! Proto bylo pro mne dvakrát tak důležité vidět tolik sympatie a přátelskou podporu.“³¹

3.5. Rehabilitace a federalizace

I nadále však Dubčekovou prioritou zůstával postup rehabilitací a snažil se ho co nejvíc urychlovat. V polovině května byla plně rehabilitována skupina vysokých důstojníků československé armády, kteří byli postiženi v čistkách na základě zfalšovaných důkazů v roce 1949. Nejznámějším z těchto mužů byli generál Kutlvašr, předválečný důstojník, který byl v květnu 1945 vojenským velitelem Pražského povstání a Heliodor Píka.

Před koncem května vláda podepsala návrh zákona o soudních rehabilitacích a brzy potom zákon schválil i parlament. Na konci června byli plně rehabilitováni bojovníci z odboje, které odstranili z ozbrojených sil začátkem padesátých let. Současně byli rehabilitováni někteří spisovatelé a novináři, kteří byli oběťmi stejných represí. Byl mezi nimi i syn dobře známého malíře Alfonse Muchy, Jiří. Také členové národního hokejového mužstva, které falešně obžalovali z velezrady v roce 1950 a věznili několik roků, byli plně rehabilitováni v červnu 1968. Na konci července soud posmrtně anuloval dva hanebné tresty smrti z éry po roce 1948. Jednou z nevinných obětí byla dr. Milada Horáková, poslankyně Národního shromáždění za Československou národně socialistickou stranu, která byla falešně obviněna z velezrady. Byla jedinou ženou, která kdy byla v Československu popravena z politických důvodů. Druhou obětí byl Závěš Kalandra, levicový spisovatel a literární kritik. Více rehabilitací se uskutečnilo po stranické linii v červenci a dva dni před sovětskou invazí vytvořil Josef Pavel,

³¹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.161

ministr vnitra, administrativní rámec pro všeobecné soudní rehabilitace všech nevinných obětí stalinistických represí.³²

Dalším bodem Dubčekových priorit byla příprava federalizace státu. V souladu s akčním programem se začaly rozvíjet přípravy k uskutečnění tohoto záměru. Legislativní přípravou byla pověřena zvláštní komise. Koncem června Národní shromáždění schválilo zákon o přípravě federativního uspořádání státu. Součástí bylo vytvoření České národní rady jako protějšku Slovenské národní rady. Příslušná komise začala pracovat na nové ústavě.

V té době se začala formovat sociálně demokratická strana, nebyla však možná její obnova. Jednání sociálních demokratů s vedením strany byla sice ve svém principu chápavá, nicméně v té dané chvíli nezbylo nic jiného než sociálním demokratům vysvětlit nutnost vyčkat na příznivější okamžik, tím bylo myšleno období až po mimořádném sjezdu KSČ.

Tímto a dalšími okolnostmi si ostatní reformní vládní činitelé uvědomovali nutnost svolat XIV. sjezd strany co možná nejdříve a zvolit nový ústřední výbor. Když bylo v červnu rozhodnuto svolat sjezd, začali Sověti, jistě ne náhodou, usilovat o velké taktické cvičení na našem území. V první polovině července byli zvoleni delegáti na sjezd. Zbývalo jen určit datum, což nebyla snadná volba.³³

„Při pohledu nazpět nejsem přesvědčen o tom, že by osud Pražského jara byl podstatně jiný, kdyby se byl sjezd sešel na konci července místo začátkem září. To, co Sověti udělali 20.srpna, mohli udělat i dříve. Stav jejich vojenské mašinérie nebyl zásadním faktorem při rozhodnutí podniknout invazi; připravení byli kdykoliv. Sovětské dokumenty, které byly nedávno zpřístupněny, tento závěr potvrzují. Za každou cenu chtěli předejít sjezdu, který by naplno podpořil naše reformy.“³⁴

³² DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.162-163

³³ Tamtéž, str.167

³⁴ Tamtéž, str.167

3.6. Reakce spojeneckých států

Již v průběhu jara se spojeneckým státům Varšavské smlouvy nelíbí, co se v Československu děje. Hlavně v Polsku, kde polský lid má blízko k slovenskému svobodnému tisku, začínají se provolávat hesla typu „Polska czeka na swojego Dubczeka“. Gomulka, nejvyšší představitel Polska, tuto situaci hodnotí jako proměnu Československa na buržoazní republiku. Za Bulharsko – Živkov, za Německo - Ulbricht, za Maďarsko- Kádár a za Polsko - Gomulka společně domlouvají taktické cvičení maršála Jakubovského, hlavního velitele ozbrojených sil Varšavské smlouvy . Jako důvod se uvádí mnoho údajných liberálních podmínek na hraničních přechodech mezi Československem, Rakouskem a Západním Německem. Naši představitelé jsou však důrazně proti tak rozsáhlému cvičení. Z původních plánů komplexního cvičení se tedy domluvilo pouze tzv. „Malé cvičení“, které vyžadovalo „pouze“ přítomnost jen omezených štábů. Akce nese název „Černý les“.

V té době je i Husák přesvědčen, že Sověti nepřistoupí k ozbrojené intervenci a že nebudou problémy řešit silou. Konkrétně v té době se vyjádřil takto: „Dubčekovi přívrženci byli přesvědčeni, že Sovětský svaz nesáhne ke krajním opatřením. Byl by to úder nejen proti Čechům a Slovákům, ale i proti všem socialistickým zemím. Neobyčejně by to poškodilo československo-sovětské vztahy, ale i socialismus jako ideu. Byla by to smrtelná rána celému mezinárodnímu komunistickému hnutí. Byl by to nesmysl s těžkými důsledky pro Sověty. Západ by jim to neodpustil. Začala by eskalace napětí, Američané by Rusy uzbrojili. Aby k tomu nedošlo, musíme i my udělat všechno proto, abychom nedali záminku k vojenskému zásahu.“ Tyto úvahy podporoval v soukromých rozhovorech s Dubečkem i János Kádár, představitel Maďarska a Josif Bros Tito, představitel Jugoslávie.³⁵

Brežněv chce uskutečnit schůzku šesti zemí, Dubček se však snaží tuto schůzku oddalovat. Jeho záměrem je mít na této schůzce i Rumunsko a Jugoslávii a chtěl nejdříve schůzky uskutečnit s jednotlivými zeměmi zvlášť, toto mimo jiné odsouhlasilo i předsednictvo strany.

³⁵ KOLEKTIV AUTORŮ: Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost, nakl. Bondy, Praha, r. 2009 , ISBN 978-80-904471-2-7, str.69-70

Dne 14. července 1968 se schází ve Varšavě „pětka“ (zástupci Sovětského svazu, Polska, Maďarska, Bulharska a Německa) a vzniká Varšavský dopis (viz příloha A) – kritizuje reformní politiku, s výhrůžkou charakterizuje reformy jako dílo kontrarevolučních sil a pokračuje v požadavku, aby chom potlačili antisocialistické organizace i svobodu tisku.

V následujících dnech 16. a 17. července je prodiskutován „varšavský dopis“ na předsednictvu strany, předsednictvo však v názorech na něj není jednotné. „Potom jsem se rozhodl udělat důležitý krok, který moji oponenti, ale ani mnozí kolegové neočekávali. Navrhl jsem, aby celý ústřední výbor o „prohlášení“ hlasoval. Vedlo to ke zvláštní situaci, v níž se moji podporovatelé obávali, že by ústřední výbor mohl dokument odmítnout, zatímco moji oponenti se báli, že by ho mohl schválit. Ukázalo se, že obavy mých oponentů byly oprávněné a že je správné spoléhat na vliv veřejného mínění. Průzkum veřejného mínění totiž ukazoval, že naši reformní politiku podporuje až 78 procent lidí a jen 7 procent je proti. Před vlastním lidem se ani zpátečníci neodvážili ukázat pravou tvář.“³⁶

Dubček situaci kolem „varšavského dopisu“ komentuje takto: „Měl bych dodat, že ještě před hlasováním ÚV, ale už po schválení předsednictvem, jsem telefonoval Brežněvovi a navrhl jsem, aby nepublikovali ani svůj dopis, ani naši odpověď. Argumentoval jsem tím, že se jen zvýší napětí a nikomu to neposlouží. Poslouchal, ale nedal mi jasnou odpověď. Následujícího dne oficiální tisk pěti států „varšavský dopis“ uveřejnil. Rozhodli jsme se, že jej budeme také publikovat, a to v doslovném znění, zároveň i s naší odpovědí (viz příloha B). Oni však naše stanovisko neuveřejnili. Připomnělo mi to rok 1948, kdy jugoslávský tisk uveřejnil útok Kominformy, ale sovětské noviny nikdy nepřinesly odpověď jugoslávských komunistů“.³⁷

Dne 19. července bylo svoláno zasedání ÚV KSČ, jehož se účastní i prezident Svoboda a prohlášení bylo jednomyslně schváleno. Dalo by se to charakterizovat jako významná manifestace jednoty, protože celá KSČ přece nemůže být obviněna z kontrarevolučních tendencí. Bylo ovšem otázkou, zda oponenti

³⁶ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.174

³⁷ Tamtéž, str.175

reformy hlasovali kladně už jen proto, aby připravovaná invaze mohla být dovršena a tím připravena cesta pro výměnu vládní garnitury.

Politbyro dále neustále dohlíželo, aby nevznikala nikde opozice, naše reformy nechápali. Pro nás bylo prosazení demokracie podmínkou socialismu, věřili jsme, že už je jiná doba než v roce 1956 v Maďarsku. Sověti však chtěli vládu diktatury. Dubček stále věřil ve vyvíjející se pokrok socialismu k podobě s demokratickými prvky. K tomu Dubček zmiňuje:

„Navíc Sověti léta hlásali ideu mírové koexistence a nezasahování do vnitřních záležitostí jiného státu. Bylo snad racionální počítat s tím, že by to popřeli a napadli nás vojensky? Nemyslel jsem si to. A nemyslím si, že jsem byl snílek. Neočekával jsem, že by spáchali takový čin, který by nezbytně přivodil katastrofické důsledky pro ně samotné (což se nakonec stalo, jak dnes nikdo nepopírá). Také jsem neočekával tolik zrádovství, které zanedlouho ukázali.“³⁸

Ještě tentýž den Brežněv navrhuje Dubčekovi schůzku, která se nakonec uskutečnila za zvláštních okolností 29. července v Čierné nad Tisou. Schůzka probíhala ve vládní vlakové soupravě, ve které Brežněv přijel z Moskvy. Dubček zde zdůrazňoval výraznou podporu a víru lidu Československa v reformy, Brežněv však tuto podporu lidu odmítl s reakcí, že on si takovou podporu může zjednat také a kdykoliv se mu zachce, stačí jen zavelet.³⁹

„Lidé důrazně odmítali jakékoliv ústupky Sovětům. Dostali jsme tisíce dopisů, telegramů a rezolucí celé země, které vyjadřovaly plnou podporu našemu stanovisku. Heslem dne bylo: „Jsme s vámi, buďte s námi“. Ta solidarita byla všeobjímající a dojemná. Jednu noc během tohoto setkání jsem nemohl spát. Vyšel jsem ven a procházel jsem se po železniční stanici. Ihned mne obklopili železničáři, kteří vyslovovali stejná slova podpory, jako byla ta , která jsem četl v dopisech.“⁴⁰

Brežněv nadále vyžaduje schůzku s ostatními státy Varšavské smlouvy. Naše vyjádření bylo takové, že schůzku bychom neodmítali, pokud by šlo o začátek nových vztahů, odmítli jsme však kritiku z varšavského dopisu. Brežněv

³⁸ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.176

³⁹ Tamtéž, str 179

⁴⁰ Tamtéž, str.179

návrh přijal a byla domluvena schůzka šesti zemí v Bratislavě na den 3.srpna 1968.

Na této schůzce vznikla po vleklých diskuzích deklarace, v níž mimo jiných stalinisticky sémantických frází, byly naší stranou vyžadovány dvě významné věty; za první každá komunistická strana bude tvořivě řešit problémy dalšího rozvoje socialismu a za druhé znovu formulovala princip rovnosti, zachování suverenity, státní nezávislosti a územní nedotknutelnosti. Sověti citovali však jinou frázi - podpora, ochrana a upevnění dosažených úspěchů států bloku jsou společnou internacionální povinností všech.⁴¹ Žádné tajné dohody nebyly uskutečněny, podepsána byla pouze deklarace, jenž podle názoru vedení strany otevírala prostor pro reformy.

„V té době jsem pevně věřil tomu, co jsem říkal. Dokonce i teď si kladu otázku, kterou by si každý normální a slušný člověk byl tehdy položil: Proč by se Sověti v Bratislavě zavázali nezasahovat do našich vnitřních záležitostí, kdyby měli úplně protichůdné záměry? Když The Washington Post komentoval bratislavskou deklaraci den po jejím zveřejnění, vyvodil podobný závěr. Charakterizoval bratislavskou konferenci jako „sovětskou Playa Giron“ což byla narážka na neúspěšnou, USA podporovanou invazi do Zátoky sviní na Kubě v dubnu 1961.“⁴²

Dne 9. srpna přijíždí do Prahy Jugoslávský představitel Tito a vyjadřuje se ve smyslu podpory nastupujících reforem. O několik dní později, 13. srpna přijíždí na dlouho předem domluvenou návštěvu Causcescu a je obnovena spolupráce s Rumunskem. Pozdější fakt, že se odmítli podílet na invazi měl pro Československo velký význam. 18. srpna se uskutečňuje schůzka „pětky“ v Moskvě, kde se rozhoduje o následné invazi v Československu.

Následně 20. srpna proběhla poslední schůze předsednictva před XIV. Sjezdem. Zúčastnili se všichni kromě Lenárta – Kolder, Bilak, Švestka, Barbírek, Rigo, Miller, Smrkovský, Černík, Kriegel, Špaček a Dubček. Probíhala pouze věcná diskuze, jen Kolder, Indra a Rigo podali návrh deklarace která podporovala Varšavský dopis. Návrh však byl zamítnut. V průběhu schůze přišla zpráva

⁴¹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.181

⁴² Tamtéž, str.181

z pohraničí o pohybu vojsk, bylo však cvičení a nebylo tomu věnováno mnoho pozornosti.⁴³

⁴³ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 186

4. ZKLAMÁNÍ PO OKUPACI ČSSR

Krátce před půlnocí volal Dzúr Černíkovi o invazi. Dzúr už byl zadržen v kanceláři na Ministerstvu obrany, které už bylo okupované a dovolili mu zavolat pouze předsedu vlády. Tuto chvíli popisuje Dubček ve své autobiografii takto:

„Na své hromádce pošty jsem měl i dopis od Brežněva, který mi doručil v pondělí večer po 10 hodině sovětský velvyslanec Červoněnko. Přes neobvyklý čas dodání v něm nebylo nic naléhavého. Někteří vedoucí aktivisté „normalizačního“ období, které nám vnutili po invazi (Husák, Bilak), později tvrdili, že dopis obsahoval výslovné ultimátum, jasné varování, že hrozí invaze. Takové tvrzení je falešné. Ve skutečnosti byl dopis jen opakováním těch stížností, které Sověti podávali už od února, a málo se lišil od předešlých sovětských vzkazů nebo telefonátů od Brežněva. Četl jsem dopis několikrát, ještě i po invazi, a neviděl jsem v něm nic, co by opodstatňovalo Husákovu a Bilakovu tvrzení. V každém případě jsem měl pocit, že všechno, co Brežněv stále opakoval bylo už vyřízeno v Čierné nad Tisou a v bratislavské deklaraci.⁴⁴

„V předešlých měsících jsem byl nakloněn uvěřit, že odpor Sovětů k našim reformám pramení z jejich odlišného kulturního prostředí a historických zkušeností, ale ne z promyšleného odmítání reform. A do poslední chvíle jsem opravdu nevěřil, že by sovětské vedoucí činitele rozpoutali proti nám agresi. Pro mne to bylo prostě nemyslitelné. Navíc to bylo v protikladu k mé nejhlubší víře v hodnotu vztahů mezi socialistickými státy. V tu noc jsem však pochopil, jak hluboce jsem se mýlil. Až drastické zkušenosti nadcházejících dní a měsíců mne přivedly k poznání, že jsem měl co dělat s gangstery.“⁴⁵

„Připouštím, že mé uvažování bylo naivní a vycházelo z prosté lidské slušnosti. V civilizovaných podmínkách oběti obvykle neočekávají přepad a já jsem až do půlnoci věřil, že vztahy uvnitř „socialistického tábora“ jsou v podstatě civilizované. A vůbec už jsem neočekával, že zasedání předsednictva skončí štvanicí a únosem poloviny jeho členstva včetně mne.“⁴⁶

⁴⁴ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.197

⁴⁵ Tamtéž, str.189

⁴⁶ Tamtéž, str.190

Ještě tu noc byl přečten dopis od Brežněva, nikdo v něm však neviděl varování. Byl přivolán prezident, který již byl informován Červoněnkem na Hradě. Začala probíhat příprava prohlášení pro lid republiky (viz. Příloha D). Prohlášení podpořili- Smrkovský, Kriegel, Špaček, Černík, Miller, Barbírek, proti byli –Bilak, Kolder, Švestka a Rigo. Z kandidátů tajemníků byli všichni pro, kromě Jakeše, Kapka a Indry.

Sověti později uvedli do TASS, že invaze je odpovědí na žádost československých stranických a státních orgánů (viz příloha C), proto bylo prohlášení pro lid tak důležité, dokladovalo, že zpráva v TASS (viz příloha E) je lež a že jde o přímou agresi.

„Budova ÚV KSČ byla obsazena, představitele vedení strany vzali členové KGB „pod svou ochranu“ se samopalem v ruce. V kanceláři Čestmíra Císaře členové KGB a StB provedli zatčení funkcionářů podle Dubčeka takto: „Zatýkám vás ve jménu dělnicko – rolnické vlády vedené soudruhem Indrou“. Po krátké odmlce dodal, že do dvou hodin budeme postaveni před „revoluční tribunál“ , kterému předsedá soudruh Indra.“⁴⁷

4.1. Únos a jednání v Moskvě

Celé vedení strany bylo násilně přepraveno do Sovětského svazu, jeden o druhým však nic nevěděli. Tuto situaci Dubček popisuje takto:

„Do Moskvy mne odvezli jako vězně a bez spojení s ostatními zatčenými. Nic nebylo normální, časté ani dobrovolné při těch takzvaných vyjednáváních, která následovala. Nicméně, tři dni po tom, co okupovali mou vlast a vyhrožovali „revolučním tribunálem“ a možná popravčí četou, potřebovali si se mnou povyprávět. Teď jsem chtěl vědět proč.“⁴⁸

V Kremlu 23.srpna Brežněv, Kosygin, Podgorný a Voronov střídavě vyvíjejí nátlak postupně na všechny přítomné představitele vlády a chtěli legalizovat dělnicko – rolnickou revoluční vládu. Pro unesené to byl však nepřijatelný návrh. Přejít od Dubčeka k Indrovi byl zatím jen jejich fantazií,

⁴⁷ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.194

⁴⁸ Tamtéž, str.197

museli změnit postoj, současně se ze situace stával mezinárodní politický skandál. V západní Evropě a USA panovala podpora pro naše představitele a odsouzení invaze. Hájek protestoval na OSN proti invazi, nebylo však síly a ani úmyslu, která by se postavila na odpor takové síle okupantů.

Nutně potřebovali mluvit se všemi představiteli vlády a najít nějaký přijatelný způsob řešení. Po příletu prezidenta Svobody došlo k setkání s Dubčekem. Měli spolu shodný názor, pochopili, že po nich chtějí určitou dohodu o dodatečném oprávnění pro ozbrojenou agresi, Dubček to zatím stále odmítá, Svoboda ho však přemlouvá z důvodu mimořádné situace. Dubček chce rezignovat ale nepodepsat.

Další vyjednávání se konalo tedy bez Dubčeka. Ve vyjednávání se stále domlouvaly způsoby vyjádření, požadavků a návrhů. Jediný Kriegel byl mimo Kreml, Dubček vyžadoval i jeho přítomnost. Když ho přivedli, Kriegel odmítl podepsat a chtěl zpět odvézt. Sověti mu na intervenci Dubčeka vyhověli. Dubček, jak popisuje ve své autobiografii, měl velmi rozporuplné pocity:

„Pro mnoho lidí doma i v zahraničí se moje jméno stalo ztělesněním Pražského jara a našeho boje za jeho obranu proti sovětskému tlaku. Proto jsem měl hlavní a nepopíratelnou odpovědnost za životy tisíců lidí doma, kteří by určitě brali moje odmítnutí podepsat „dohodu“ jako podnět k aktivnímu odporu. Nebyl jsem přesvědčen, že mám právo to udělat - chtěl jsem zabránit krveprolití. O mnoho let později se moje závěry potvrdily. Od vysokých sovětských představitelů, zejména od generála Jeršova, člena sovětského vysokého velení v roce 1968, jsem se dozvěděl, že Sovětská armáda jen čekala na znamení aktivního odporu, aby ho bez rozpaků potlačila.

Reálná hrozba násilného potlačení odporu ukazuje, jak málo se dala naše rozhodnutí pokládat za „dobrovolná“. Měli jsme před sebou klasický příklad nerovné smlouvy vnučené ozbrojenou silou a zastrašováním. Pro Československo měla taková smlouva děsivou podobu něčeho, co už znalo z minulosti: vypadala skoro jako kopie protektorátu Čechy a Morava, kterou vnutil poslednímu

předválečnému československému prezidentovi dr. Emilovi Háchovi Hitler v Berlíně 15. března 1939.“⁴⁹

Sověti v žádném případě nechtěli akceptovat postoje unesených politiků. Podle jejich názoru Československo patří od konce války do sovětské bezpečnostní zóny a nemíní se ho vzdát. Československo patří do kolonie Sovětů a je jejich věcí, jak je třeba spravovat československé záležitosti. Dubček však stále odmítal podepsat, jenže sověti potřebovali nutně jeho podpis. Celá skupina bojovala za změny v navržené „dohodě“ hlavně za odchod vojsk, sověti pak chtěli odvolání stížnosti na OSN a kádrové změny ve vedení. Tak probíhaly sáhodlouhé licitace o znění „dohody“. Násilně uzavřený protokol měl být tajný, Brežněv však k podpisům vpustil kameramany a fotografy, v té době nesměli říci pravdu o vyjednávání. Dubčeka trápila myšlenka, jak pak neříci celou pravdu a přitom nelhat.⁵⁰

4.2.Návrat do vlasti

Po návratu museli učinit prohlášení pro lid, se Svobodou se dohodli, že první projev učiní prezident, druhý pak Dubček v rozhlase dne 27. srpna v 17.30 hodin. Na tuto chvíli vzpomíná Dubček takto:

„V čase, kdy jsem měl dokončený koncept projevu, jsem už věděl, co řekl prezident Svoboda. V protikladu ke svému chování v Moskvě působil Svoboda velmi optimisticky až vzdorně. Řekl, že neustoupíme „ani o krok“ z naší předešlé politiky. Nevysvětlitelné však bylo jeho tvrzení, že jsme se Sověty dosáhli dohody o postupném a úplném odchodu jejich vojsk. Toto nesprávné prohlášení mohlo vyvolat klamné naděje. Možná byl unaven a neměl čas zrevidovat, co mu pisatelé do projevu připravili.

Všechno ostatní jsem odložil stranou, podstatně jsem změnil koncept, který mi připravili, a udělal jsem i několik dalších změn, když jsem četl text do éteru. Měl jsem obrovskou odpovědnost. Všechny rozhlasové přijímače v zemi byly zapnuty. I děti poslouchaly. Přemáhala mne nejen početnost publika, ale uvědomoval jsem si i to, v jakém vztahu se nachází jejich mysl. Byl jsem omezen

⁴⁹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.211

⁵⁰ Tamtéž, str. 216

v tom, co mohu říci, ale rozhodl jsem se, že neuvedu nic, co by mohlo vzbudit iluze. V projevu jsem uvedl čtyři body.

Za prvé bez toho, abych provokoval Sověty, jsem se snažil vyjádřit lidem vděk za podporu v čase našeho neradostného údělu. Za druhé jasně jsem oznámil, že jsme ztratili svobodu jednání, a řekl jsem, že v budoucnosti se budou naše aktivity vyvíjet „v situaci, která nebude záviset jen na naší vůli“. Za třetí jsem prohlásil, že úplný a co nedřívější odchod cizích vojsk bude nejdůležitějším cílem všeho našeho úsilí. Chtěl jsem tím předcházející Svobodovo prohlášení uvést do realističtější polohy, protože jsme neměli v rukách žádný „závazek“, ale jen charakteristiku okupace jako „dočasné“. Nakonec jsem zdůraznil potřebu soudržnosti. Řekl jsem: „Jedině jednota našeho postupu může zabezpečit úspěch naší další politiky.“ Bylo to víc než prohlášení, byla to naléhavá žádost.⁵¹

4.3.Konec pražského jara

Následoval proces normalizace, probíhaly postupné kádrové změny, změnil se styl komunikace ve smyslu nic neříkajících projevů a frází. Musela být stažena stížnost na OSN, znova se obnovila kontrola tisku a ostatních sdělovacích prostředků. Jelikož v ústavě byla zakotvena svoboda slova a tisku muselo se vždy používat slovo „dočasné“. Z republiky v té době odešlo přes sto tisíc lidí. Ještě osm měsíců trvalo než Sověti dosáhli svého. Aktivně se tohoto úkolu ujal Gustáv Husák. Po jeho nástupu k moci nastala plná normalizace. I nadále pokračovala federalizace státu. V pojetí nových vládních funkcionářů má tato změna pouze formální charakter a ztrácí praktický význam. I když v listopadu na zasedání ÚV KSČ probíhá podpora ekonomických reforem, akční program je potvrzen a ve Varšavě je výsledná rezoluce schválena Brežněvem, veřejnost toto jednání odsoudila. Nastává období, kdy Husák a Štrougal se stávají Brežněvovými posluhovači. Začínají probíhat kádrové změny na okresních úrovních.

Od 1. ledna 1969 se Národní shromáždění mění na Federální shromáždění a je rozděleno na dvě komory – Sněmovnu lidu a Sněmovnu národů. Rozdělení funkcí bylo rozděleno takto: Prezident + předseda vlády + předseda parlamentu

⁵¹ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.218-219

+ první tajemník ÚVKSCĚ = 2 Češi + 2 Slováci. Z tohoto důvodu odstoupil Smrkovský a nastoupil místo něj Colotka.⁵²

Jeho odvolání vyvolalo však hluboké roztrpčení a zklamání četných stoupců Pražského jara, kteří se cítili poníženi a zrazeni. V této vzrušené atmosféře se mladý student Filosofické fakulty Univerzity Karlovy, Jan Palach, 16. ledna 1969 upálil v centru Prahy. Převezli ho do nemocnice, ale po dvou dnech zemřel. Palachova oběť šokovala celou zemi. Poté došlo i k dalším planoucím sebevraždám, které už byly méně známé, hlavně z důvodu, že vláda se je snažila „ututlat“.⁵³

Palachův pohřeb se změnil v masovou demonstraci proti okupaci. Další domnělou příčinou k demonstrativním akcím bylo v březnu 1969 mistrovství světa v hokeji, kde jsme porazili Sovětský svaz nejdříve ve skupině 2:0 a následně ve finále 4:3. Lidé samozřejmě vyšli do ulic. Tam však tajní agenti vyvolávali vzpouru. Džúr chtěl vymoci souhlas povolit použít armádu proti demonstrantům, Dubček to však odmítl a tak zakročila „jen“ VB.

Dne 12. dubna 1969 Dubček oznamuje předsednictvu úmysl odstoupit a je nucen přijmout Husáka jako svého nástupce. Vynutí si alespoň na zasedání předsednictva slib o obnovení závazku čtyř původních bodů ve směru politiky. Všichni přítomní vyjádří svůj souhlas. Dubček se stává předsedou Federálního shromáždění.

Při prvním výročí invaze probíhají rozsáhlé demonstrace na nichž je použito násilí ozbrojených sil a veřejné bezpečnosti. Tyto zásahy čítaly nejméně pět obětí. Na základě událostí Husák předkládá koncept „stanného práva“, jenž je schváleno jako zákonné opatření FS č. 99 známý jako „obuškový zákon“. Tomuto aktu poskytl Dubček následující vyjádření:

„Mou velkou chybou, která mne potom tížila celý život, bylo, že jsem zákonné opatření nakonec podepsal. Musím k tomu dodat, že podepisovat zákony a zákonná opatření bylo rutinní věcí předsedů, a to bez ohledu na to, zda zákon schvalovali nebo ne. Jenže to nebyla rutinní situace. Dnes vím, že jsem měl

⁵² DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 235

⁵³ Tamtéž, str.236

odmítnout podepsat. Byla to však hektická, nervózní chvíle. Byl jsem tam úplně osamocen a ani jsem nedomyslel všechny následky. Nikdy toho nepřestanu litovat. Nechci se ospravedlňovat; mohu jen už dodatečně osvětlit situaci. Husák okamžitě odešel s chladným, sarkastickým výrazem ve tváři. Zvítězil. Zákonné opatření č.99 bylo následujícího dne vyhlášeno ve všech médiích. Samozřejmě, že nezapomněli sdělit, že podepsali Svoboda, Černík a Dubček. Smuteční oznámení o konci Pražského jara tak publikovali s podpisy tří lidí, jejichž jména s ním byla nejtěsněji spjata. Pro milióny lidí to byla deprimující zpráva a někteří dokonce odmítali uvěřit, že je pravdivá.“⁵⁴

4.4. Normalizace

O dva týdny později je Dubček zbaven funkce předsedy Federálního shromáždění.

Nástup Gustáva Husáka do čela strany byl společností přijímán s velkými rozpaky. Pochopitelně. Společnost se obávala, že Dubčekovým odstoupením skončí reformy, které začaly v roce 1968. Na druhou stranu však československá veřejnost dobře věděla, že Gustáv Husák byl v 50. letech odsouzen a odseděl si několik let v československém kriminále, a předpokládala, že člověk s těmito zkušenostmi nesáhne po normalizačních zbraních, které by připomínaly padesátá léta.

Jen ti nejzasvěcenější tušili, že jedním z motivů Husáka je jakési mesiášství, lépe řečeno jeho sebevědomí. On sám byl přesvědčen, že je schopen tuto společnost vyvést z krize.

Jeho dlouholetý přítel Laco Novomeský vzpomíná na zajímavou diskuzi, které se zúčastnil na jaře 1969 a při které se hovořilo o nevyhnutelnosti uskutečnit změnu na nejvyšší stranické funkci. Při neformální výměně názorů se Novomeský vyslovil v tom smyslu, že za současné situace (myšleno za situace roku 1969) nevidí jiné východisko, než zavedení jakési osvícenecké diktatury. Husák kupodivu nenechal tento výrok bez poznámky. Reagoval tak, že on se

⁵⁴ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.247-248

nedomnívá, že by měla nastoupit jakákoliv diktatura, byť by byla ta nejosvícenější.

Začal hovořit o tom, že je třeba se držet základních principů, které strana přijala. Východisko vidí v energickém dodržování závěrů, které byly přijaty na dubnovém plénu ÚV KSČ. Skutečně se z počátku zdálo, že Husák bude ke svým politickým předchůdcům relativně milosrdný.

Nejen na dubnovém plénu, kdy v úvodní řeči ocenil práci Dubčeka, nic jiného

se v této situaci ani nedalo očekávat, ale i o několik dnů později prohlásil, že pod jeho vedením bude třeba konsolidovat poměry a naše vztahy k zahraničí.

Současně ubezpečil, že vedení strany si váží práce Alexandra Dubčeka a všech, kteří byli v roce 1968 nositeli nadějí.

V souvislosti s Husákovou politikou se zejména v intelektuálních kruzích začalo hovořit o tom, že jeho koncepce normalizace je koncepcí menšího zla. Toto menší zlo je vlastně nutným předpokladem toho, aby československá společnost byla schopna čelit neústupnosti a cynismu Leonida Iljiče Brežněva.⁵⁵

Následovalo odsunutí Dubčeka do „exilu“. Pracuje jako velvyslanec v Turecku - původní verze byla práce velvyslance v Ghaně – vedení státu mělo v úmyslu Dubčekomu neumožnit návrat do republiky. Dubček k návratu použil cestu přes Maďarsko, kde byl zadržen a odvezen do Prahy. Následně byl vyloučen ze strany. V rozmezí let 1969-1970 bylo vyloučeno ze strany půl miliónu členů. Tato vyloučení byla spojena s odchody ze zaměstnání. Netýkalo se to však pouze vyloučených členů, nýbrž i nestraníci jen sympatizanti byli zbavováni svých původních zaměstnání. Nejhorší situace byla v Čechách, na Slovensku byly čistky o něco mírnější. Je však nutno dodat, že mnoho členů KSČ z důvodu nesouhlasu s vývojem událostí vystupovalo z členství KSČ samo – takzvaně „vracejí stranické legitimace“, stejně tak, jako matka Alexandra Dubčeka.

V následném období Dubček není schopen sehnat si na Slovensku práci. Nikde ho nechtějí nebo spíše nemohou přijmout. Dostává od strany tři nabídky dělnických pracovních míst mimo Bratislavu, ty však odmítá. V roce 1970

⁵⁵ KOLEKTIV AUTORŮ: Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost, nakl. Bondy, Praha, r. 2009, ISBN 978-80-904471-2-7, str.102-103

nakonec přijímá nabídku a stává se mechanizátorem v Západoslovenských státních lesích - Lesní správě Krasňany.⁵⁶

Dubček je však pod neustálým dozorem strany. Po celá ta léta normalizace jsou na jeho osobu nasazeny odposlechy a sledování, ale i na osoby s nimiž se stýká on i celá jeho rodina. Tuto situaci Dubček opakovaně popisuje v dopisech FS, SNR a vedení KSČ. V roce 1974 odesílá dlouhé osobní prohlášení Gustávu Husákovi. Reakce je však kontraproduktivní. Husák nechává dál sledovat Dubčeka, jak se říká „na každém kroku“. Dubček neustává v dopisování na Generální prokuraturu a Nejvyšší soud a upozorňuje na praktiky StB. Pokud se však dočká odpovědi jsou vždy negativní.

V roce 1977 vznikla Charta 77, kterou však Dubček nepodepsal. Odůvodňuje to myšlenkou, že se jedná víceméně o českou záležitost. Podporoval Chartu 77 i slovenskou podzemní opozici, potají se scházel s jejich představiteli a dále pokračoval v psaní dopisů a osobních prohlášení.

Významnými událostmi pro vývoj období normalizace se stávají od roku 1980 změny v Sovětském svazu, rozpad Brežněvova politbyra, vyvrcholené rokem 1982, kdy zemřel L.I.Brežněv a v roce 1985 nástup Gorbačovovy perestrojky. Reakce našich představitelů státu jsou rozpačité, netroufají si kritizovat perestrojku, jsou zahrnutí do kouta, jsou zrazeni. V prosinci roku 1987 se československé vedení strany v zoufalství rozhodlo provést kosmetickou změnu. Husák byl odvolán z funkce prvního tajemníka strany a zůstal prezidentem republiky. Jeho stranickou funkci převzal Milouš Jakeš.

„Reálný socialismus byl tím stadiem sovětského systému, který nám pomalu umíral před očima, i když jsme si to hned neuvědomovali. Po mnoho let jsem nevěřil, že tento systém může tak dlouho živořit bez hlubokých, podstatných změn. Když mým přátelům a mně násilím zabránili vykonat takové změny, věděl jsem, že krize systému se jen prohloubila a paradoxně se jeho konec urychlil. Když se na konci tunelu konečně objevil záblesk světla. Měl jsem přirozeně radost, ale nebyl jsem překvapen.“⁵⁷

⁵⁶ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 258

⁵⁷ Tamtéž, str.263

V květnu 1988 byl Dubček pozván boloňskou univerzitou k udělení doktorátu honoris causa. K podivu dostal povolení vycestovat i se slibem možnosti se vrátit. Všude měl plnou podporu lidu, byl pozván k předsedkyni italského parlamentu, k představitelům komunistické strany v Itálii, byl přijat i papežem Janem Pavlem II. Poté dostal pozvání do Francie a dalších zemí, naši politici už však nechtěli, aby cestoval.

Všichni však již cítili že se blíží konec normalizace.

5. MEDIÁLNÍ OBRAZ A RŮZNÉ POHLEDY NA VÝVOJ A PRŮBĚH UDÁLOSTÍ

Během roku 1968 se prameny mediální tvorby bohatě rozrostly. Za prvé naše společnost byla doslova hladová po nových a aktuálních informacích a za druhé se rozvíjela velmi rychle rozhlasová a televizní vysílání. I tištěná média využila nastávající období zbavené cenzury v širokém záběru. Nejvýznamnějším a zároveň nejčtenějším časopisem byly na jaře 1968 Literární listy, dále pak Mladý svět, Reportér, Student, MY 68, Host do domu, Tvář a pochopitelně Rudé právo. Objevovaly se nové televizní pořady s narůstajícím počtem svobodných diskusí na současná společenská témata. Zajímavý pořad byl například „Co tomu říkáte, pane Werichu?“ Ještě v dnešní době se mnohé díly v přibližně desetiminutových šotech objevují na internetových portálech. Jeden z názorů Jana Wericha na Alexandra Dubčeka lze shlédnout na webových stránkách <http://media.bloguje.com/720515-werich-o-dubcekovi.php>.

Média v lidech probudila silné národní cítění a rozpoutala v jejich myslích nový pocit sounáležitosti a občanské hrdosti. Dala jim znovu pocit, že celospolečenské dění mohou ovlivnit, že se mohou stát tvůrčími aktéry dějin ve své vlasti.

Bohužel tuto euforii ukončily události dne 21. srpna 1968 – invazí vojsk Varšavské smlouvy. A jak na tuto událost reagovala média?

Role médií byla v tomto napjatém období prvořadá, tak jako v průběhu celého Pražského jara. Tisk, Československá televize i Československý rozhlas neúnavně poskytovaly informace o všech důležitých událostech. Média nejenže informovala, ale ve své podstatě i uklidňovala občany .

V srpnu 1968 se jednoznačně postavila proti okupaci a i po obsazení televizních a rozhlasových studií sovětskými vojáky vysílala dál z improvizovaných, narychlo vybudovaných pracovišť. Média plnila svým vysíláním důležitou informační roli, burcovala proti okupaci a zároveň zklidňovala vášně a rozjitřené emoce. Po návratu politiků z Moskvy, i přes přibrzdování předsrpnové politiky a počínající zásahy do svobody slova, stála za reformním politickým kurzem a jeho představiteli. Tisková zábavní média rychle

reagovala na jakoukoliv změnu a politickou situaci (viz příloha F). V lednu 1969 pak Česká televize ještě svobodně zprostředkovala pohnuté chvíle národa po sebeobětování Jana Palacha a v březnu euforii z vítězství nad sovětskou sbornou na Mistrovství světa v ledním hokeji ve Stockholmu. A pak už přišly zákazy, příkazy a doporučení – normalizace.⁵⁸

Také na Slovensku probíhaly podobné procesy a záchvěvy svobody. Legendární měsíčník Infarkt s přílohou Mladá tvorba, na kterém se podíleli například Vlado Bednár, Milan Lasica, Július Satinský, Marián Labuda a jiní, musel v průběhu roku 1969 ukončit svoji činnost. Július Satinský k ukončení časopisu použil metaforu „Po desiatich číslach súdruhovia spozorněli a umravnilí nás. Na Bratislavu začali počas roku 1969 padat' kosáky a kladivá a postupne nás opäť začal kropiť hustý komunistický dážď.“⁵⁹

Definitivní tečku za svobodou slova učinil návrat cenzury. Ta byla dokonána dne 13. září schválením zákona 127/1968 Sb. o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích⁶⁰ (viz příloha G). Podle této novely vešlo v platnost, že: „Příslušný úřad pro tisk a informace má právo přímo nebo prostřednictvím zmocněnců ustanovených vedoucím příslušného úřadu na společný návrh vydavatele a šéfredaktora (dále jen zmocněnec) zajišťovat, aby v periodickém tisku (jiném hromadném informačním prostředku) nebyly zveřejňovány informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, je příslušný úřad pro tisk a informace nebo zmocněnec oprávněn pozastavit její zveřejnění nebo jiné rozšiřování.“⁶¹

Ani Československá televize se návratu cenzury nevyhnula – čekala ji v listopadu, kdy byli určeni dva pracovníci (Oldřich Holíček a Iason Urban) ustanovení za odpovědné redaktory s povinností spolupráce s Úřadem pro tisk

⁵⁸ RŮŽIČKA, DANIEL: Československá televize – historie , Česká televize 1998-2012 [online], [cit. 20.ledna 2012], dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/>

⁵⁹ SATINSKÝ, JÚLIUS: Polstoročie s Bratislavou, nakl. PT, r. 2002, Bratislava, ISBN 80-88912-33-4, str. 72

⁶⁰ HOPPE, JIŘÍ: Pražské jaro v médiích, nakl. DOPLNĚK, Praha, r.2004, ISBN 80-7239-162-3, str. 396 - 398

⁶¹ Tamtéž, str. 396 - 398

a informace a zároveň kontrolovat a odpovídat za to, že se do vysílání nedostane žádný zpravodajský ani publicistický pořad, který by odporoval směrnicím tohoto úřadu.⁶²

⁶² RŮŽIČKA, DANIEL: Československá televize – historie , Česká televize 1998-2012 [online], [cit. 20.ledna 2012], dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/>

6. SAMETOVÁ REVOLUCE A ÚLOHA A. DUBČEKA

Drama, vedoucí ke kolapsu všech režimů sovětského modelu ve východní Evropě na podzim 1989, začalo pokusem mas z NDR o únik přes Československo a Maďarsko do západního Německa. Německý exodus nevšedně ovlivnil situaci v Československu. Fikce reálného socialismu byla definitivně zničená. Koncem září Prahu zaplnily tisíce opuštěných východoněmeckých trabantů. Jejich majitelé je tam rádi nechali, jakmile je vlaky začaly odvážet na Západ s ponižujícím souhlasem Honeckerova režimu. Zdálo se, že Sověti se už nezajímají o své východoevropské državy. Polsko bylo už ztraceno a v Maďarsku reforma rychle přerostla do revoluce. Sověští vůdcové měli více starostí s udržením kontroly doma. Východoněmecký režim se sesypal v říjnu. Nebylo třeba jasnoviectví, abychom pochopili, že režim v Československu se také zhroutí. Na první pohled se situace ještě zdála klidná. Nebyly žádné stávky, neobjevovaly se žádné příznaky masových protestů. Přitom mobilizace policejních sil dosáhla vrcholu a vypadalo to, jako kdyby jakešovci měli připravenou krvavou lázeň, aby si zachránili kůži. Potom však bylo najednou všechno jinak. 17. listopadu – na padesáté výročí nacistického útoku na české vysoké školy v době německé okupace – úřady povolily vzpomínkovou studentskou manifestaci. Studenti plánovali pochod mimo centrum Prahy. Průvod však zamířil právě do centra města.⁶³

Co se stalo dál, bylo už mnohokrát popsáno, proč se to stalo není zcela objasněno. Do podvědomí veřejnosti vešly ony události jako obraz násilností zásahových jednotek proti demonstrantům. Pravdou však bylo, že se nejednalo o násilné rozehnutí demonstrantů, ale jejich nahnání do uličky policejních pendreků. A to byl možná ten rozhodující impuls, startovní výstřel pro následující probuzení veřejnosti.⁶⁴

⁶³ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.272

⁶⁴ MĚCHÝŘ, JAN: Velký převrat, či snad revoluce sametová?, nakl. Měchýř, Praha r.1999, ISBN 80-86366-00-6, str. 25

Události v období Sametové revoluce by se daly nazvat jako Dubčekovo druhé jaro. Byly to okamžiky, na které čekal dlouhých dvacet let. Dne 17. listopadu 1989 se Dubček demonstrace nemohl zúčastnit, protože byl po cestě na Albertov zadržen policií. Propuštěn byl v pozdních nočních hodinách a až následně se dozvěděl o tragických událostech na Národní třídě v Praze.

„Události se poté valily překotně jedna za druhou. Začala doba masových mítinků, spontánních stávek, výbušných schůzí, očekávání i obav, nadšení i odpovědných rozhodnutí. V Praze vzniklo hnutí Občanské fórum, v Bratislavě Veřejnost proti násilí. Obě se jako blesk rozšířila po republice. Dozrál čas změn. Československo vstoupilo na křižovatku dějin a my všichni stanuli před odpovědností vyvést společnost ze všestranné krize a vrátit ji tam, kam patřila – mezi evropské demokratické země.“⁶⁵ Dubček na tyto události vzpomíná takto:

„Václav Havel a já jsme se 26. listopadu 1989 objevili bok po boku na slavném balkóně budovy vydavatelství Melantrich na Václavském náměstí. Symbolizovali jsme spojení českých a slovenských opozičních sil v boji proti zbytkům stalinského systému. Mám stále v živé paměti tento vzácný okamžik... Mocný ohlas davu, když jsme se objevili, mi stále ještě zní v uších. Stálo tam několik tisíc jásajících lidí. Moje myšlenky se vrátily o dvacet let zpátky, na tu prvomájovou přehlídku v roce 1968. Tyto okamžiky jsem nemohl srovnat s ničím jiným.

A tím se pro mne uzavřel kruh historických událostí, které začaly v říjnu 1967, když jsem začal revoltu proti Novotnému. Kolik věcí se od té doby stalo! Kolik dramatických událostí se odehrálo! Střídaly se časy naděje, období porážek, ale i trpělivého odporu. Teď jsem stál na balkóně po boku českého disidenta skoro o generaci mladšího než já. Oba jsme věděli, že ten zástup dole nám dává sílu dovést věc svobody ke konečnému vítězství v naší vlasti.“⁶⁶

Alexander Dubček stál opět na osudovém rozhraní, největším a nejsložitějším v jeho životě. Jeho vstup do polistopadové politiky byl přijat s uznáním – doma i v zahraničí. Dubčekova autorita posilovala důvěryhodnost

⁶⁵ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r. 1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 15

⁶⁶ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ: Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl. SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 273

změn, jež Československo zahájilo. Pro Dubčeka začala doba hledání svého místa na nové politické scéně, vnitřního smyslu své práce a možnosti nejlepšího uplatnění. Všichni věděli, že bez Dubčeka není politický vývoj myslitelný. Jedni z přesvědčení o potřebnosti progresivní historické kontinuity, druzí proto, že jeho neúčast v politice by devalvovala kredit pokojných listopadových změn zejména za západními hranicemi Československa. Pro zahraničí byli v té době Alexander Dubček a Václav Havel hlavními zárukami klidné a účinné demokratické transformace.

Dne 28. prosince 1989 byl Dubček zvolen předsedou Federálního shromáždění. Jeho už tak vysoký mezinárodní kredit ještě vzrostl a s ním i břemena odpovědnosti.⁶⁷

⁶⁷ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 16

7. A. DUBČEK SE VRACÍ K SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÝM MYŠLENKÁM

„Československé události 1989 daly vzniknout dvěma základním politickým hnutím – v Čechách Občanskému fóru, na Slovensku Veřejnosti proti násilí, které opřeny o souhlasnou vůli drtivé většiny obyvatel převzaly politickou odpovědnost za rozhodující akty revolučních přeměn – překonání totalitní moci a založení základů demokratické společnosti. Obě nevznikla ze vzduchoprázdna, ale z hnutí odporu proti totalitě, které se nejorganizovaněji a nejsilněji projevilo po potlačení Pražského jara a poté za rostoucí mezinárodní podpory po helsinské konferenci.“⁶⁸

„Alexander Dubček se ihned poté, co byl 17. listopadu 1989 po svém zadržení pražskou policií propuštěn, zapojil do hnutí VPN. Zúčastňoval se známých mítinků v Praze i v Bratislavě, cele se vrhnul do politického života, jako by si chtěl vynahradiť dvacet let v izolaci. Svou osobní autoritou a mezinárodním kreditem výrazně posílil postavení VPN i OF doma i za hranicemi.“⁶⁹

„Mezníkem, kdy měl vývoj společnosti vstoupit do další etapy, se staly první svobodné volby po 40 letech. Dubček nebyl členem žádné strany a kandidoval za VPN, které předstupovalo před voliče s programem Šance pro Slovensko. Dubčekovi program VPN vyhovoval, byl v souladu s jeho představami a úsilím.“⁷⁰

„V prvních svobodných volbách zvítězilo s velkou převahou v českých zemích Občanské fórum a na Slovensku Veřejnost proti násilí. Otevřela se cesta k dalším reformám, avšak současně s tím i ke krystalizaci názorů a postojů na jejich další postup. Začal spor o obsah a zaměření naší reformy, o budoucí charakter státu. To, co je v normálně fungujících demokratických společnostech samozřejmostí jako dědictví evropské politické kultury, že se politické spektrum skládá z levice, středu a pravice a fungujících „obranných systémů“ tvořených nezávislými odbory a dalšími organizacemi, bylo v Československu deformováno.

⁶⁸ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r.1998, ISBN 80-7149-217-5, str.170

⁶⁹ Tamtéž, str. 171

⁷⁰ Tamtéž, str. 171

Po krachu komunismu a diskreditace pojmu socialismus, se politické spektrum posunulo doprava a na levici vytvořilo vakuum. Dubček na toto téma diskutoval s M. Gorbačovem při setkání v květnu 1990 a zastával názor, že vakuum na levici bude vyplňovat v příštích dvou letech. Další vývoj jeho předpoklad potvrdil. Jednu z příčin, která brání procesu formování levice, viděl v tom, že KSČ neměla síly k rozchodu s minulostí.⁷¹

Občanské fórum i Veřejnost proti násilí svou politickou orientaci ukotvovalo stále více doprava. Názory uvnitř stran se však začaly velice výrazně diferencovat. Nadšení vyprchalo, rostly starosti, nálady občanů se měnily.

Slovenská VPN se rozpadla a vznikla dvě hnutí – VPN-ODÚ (Občanská demokratická únia) jako pravicová strana a HZDS (Hnutí za demokratické Slovensko) jejímž předsedou se stal V. Mečiar.

„Alexandru Dubčekovi nezbylo po rozpadu VPN nic jiného než vzít novou skutečnost – i když s ní nebyl spokojen - na vědomí a přizpůsobit se. Nevstoupil do žádné strany a zůstal nezávislým. Situace na Slovensku postavila Dubčeka před závažný problém – kam se politicky zařadit. Zatím byl nestranný, ale nastávající volby od něho vyžadovaly rozhodnutí, chce-li zůstat politicky činným.“⁷²

O ideové orientaci Dubčeka nebylo pochyb. I on to věděl, ale stále váhal. Po celá léta 1990 a 1991 neustále sledoval dění na politické scéně sociální demokracie. Byl zván na sjezdy evropských sociálnědemokratických stran. Po mnoha jednáních si stále potvrdil, že jeho životní volba vycházející z vnitřního přesvědčení spojit svůj osud s ideami sociální demokracie je správná. Mnoho lidí nechápaló váhání Dubčeka, jeho názory a postoje byly jednoznačně sociálnědemokratické, ale Dubček k tomu měl své důvody. Věděl, že nechce ublížit samotné straně a věděl, kdy má přijít ten správný čas i když to také přineslo mnohé komplikace. Dne 14. března 1992 byl Dubček přijat předsednictvem SDSS za člena sociální demokracie. Dubček byl zvolen lídrem strany s rozhodnutím jít do voleb samostatně bez koalice. O čtrnáct dní později byl celý proces dovršen. Alexandr Dubček byl zvolen předsedou strany.

⁷¹ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r.1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 177

⁷² Tamtéž, str. 178

Naplňoval se Dubčekův velký sen zařadit se po bok takových osobností jako Brandt, Palme, Kreisky, Mitterrand.⁷³

„Dubček dokončil svůj velký oblouk. Jeho otec začínal jako sociální demokrat, ale ve dvacátých letech stržen radikální ideologií vstoupil do komunistické strany. Jeho syn Alexander začínal jako osmnáctiletý vstupem do komunistické strany, aby na základě poznání a životních zkušeností našel své definitivní místo v sociální demokracii. Vrátil se tam, odkud vyšel jeho otec. Osudový kruh se uzavřel.“⁷⁴

⁷³ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r. 1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 191

⁷⁴ Tamtéž, str. 191

8. ČESKO – SLOVENSKÉ VZTAHY PO ROZPADU FEDERACE A DUBČEKOVA ROLE V TOMTO OBDOBÍ

Rozsah česko – slovenských vztahů je velice obšírný. Dalo by se do tohoto tématu zahrnout mnoho pohledů od etnických konfliktů přes demografické složení, historii, ekonomiku, společenské podmínky, náboženství až po politické podmínky.

„Češi a Slováci vstupovali do společného státu jako dvě strukturálně, kulturně a historicky odlišné společnosti, které stály na naprosto odlišném stupni procesu modernizace. Oba národy navíc trpěly řadou předsudků a idealistických představ vůči druhému národu, které vyplývaly z naprosté vzájemné neznalosti, dané mimo jiné odlišným historickým vývojem. Přestože byl na Slovensku zahájen rozsáhlý proces modernizace a Slovensku se na přelomu 80. a 90. let podařilo vývojově dohnat českou společnost, nevedl tento proces k homogenizaci a vzájemné prostupnosti obou společností. Došlo naopak k procesu uzavírání obou společností, které během čtyřiasedmšátiileté existence společného státu často nežily spolu, ale spíše vedle sebe a přes stálé sbližování svých úrovní si zachovávaly výrazné odlišnosti. K sjednocení české a slovenské společnosti nepřispěl ani koncept politicky jednotného československého národa. Velkou překážkou byly jiné hodnotové žebříčky obou populací, jiné typy politických kultur a jiná očekávání od stejných politických událostí. Výrazné rozdíly existovaly i v rychlosti vývoje ekonomik v obou částech státu, tempo industrializace na Slovensku bylo v době existence Československa výrazně vyšší. Procesy modernizace probíhaly asynchronně, což paradoxně dále prohlubovalo rozdíly mezi oběma oblastmi.

Po shrnutí výše zmíněných myšlenek, lze konstatovat, že již dávno před volbami v roce 1992, jejichž vítězové zahájili jednání o rozdělení Československa, k němu existovaly podstatné vývojové předpoklady, dané výraznými rozdíly české a slovenské společnosti. Na druhé straně právě vítězství nových politických reprezentací (nových svým přístupem k řešení státoprávního uspořádání) bylo také důležitým prvkem pro proces rozdělení.

Přes popsané strukturální odlišnosti obou národů lze rozdělení s odstupem času chápat jako velmi prospěšné pro budoucí vztahy obou národů nezatížených již vzájemnými státoprávními tahanicemi. Vývoj po rozdělení ukazuje, že Češi a Slováci měli a mají ve středoevropském regionu mnoho společných zájmů (vstup do NATO, EU) a že je prospěšné spolupracovat při jejich naplnění. Vzájemná spolupráce se opírá o vzájemně uznávané hodnoty společné minulosti, společných historických a kulturních hodnot. Česká i slovenská společnost přes rozdělení Československa pocituje k sobě navzájem velkou blízkost, podpořenou společnými hodnotami a společným historickým prožitkem. Teprve mimo společný stát se tak naplnila představa o blízkosti Čechů a Slováků, jejich spolupráci, respektive vzájemnosti.⁷⁵

Dubček však přes to všechno bojoval o zachování společného státu všemi možnými prostředky. Viděl úlohu národa v širších souvislostech v současné Evropě, která je jiná, než byla před sto lety. Viděl poslání národa na konci dvacátého století nejen v omezených hranicích svého národa a v upřednostňování národní výlučnosti, ale jako nedílnou součást celoevropského pohybu, jehož dominující silou je integrace. Dubček mluvil o budoucnosti svého národa.⁷⁶

Politici však rozhodli o osudu země. Nebylo žádné referendum, občanů se na jejich názor nikdo neptal. Vznikly dva samostatné státy, které začaly budovat vlastní národní existenci. Dubčekův sen o hranicích, které národy spojují, se rozplynul. Nové hranice naše národy rozdělily. Nezbyvá než věřit na dobré vztahy, na přátelství, které nás spojovalo a spojuje, na snahy obou národů o zapojení do sjednocené Evropy, u jejichž základů Alexandr Dubček stál.⁷⁷

Vedle prvotních příčin rozpadu jako byly historické, společenské, ekonomické, politické důvody je nutné zmínit jako vedlejší faktor také vliv médií. „Známý český publicista Jan Urban tento dojem potvrdil. Před slovenským posluchačstvem v roce 1993 prohlásil, že k rozdělení mezi Čechy a Slováky by nedošlo, kdyby si žurnalisté počínali jako nezávislí profesionálové: napodobovali ale politiky, přidávající k prohlášením ministrů vybrané pasáže z dějin;

⁷⁵ KOLESÁR, PETER: Česko-slovenské vztahy deset let po rozpadu federace, nakl. Masarykova univerzita v Brně, r. 2003, ISBN 80-210-3273-1, str. 39

⁷⁶ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r. 1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 159

⁷⁷ Tamtéž, str. 169

nerozlišovali mezi fakty a názory a nedokázali dohlédnout nad rámec jednoho jediného příběhu....Především zde byla malá snaha objektivně zkoumat možné důsledky rozdělení. Tisk byl téměř bez výjimky ve službách určité orientace, nesnažil se formovat nezávislé veřejné mínění a byl pln návodných spekulací na téma „kdo koho subvencuje“. Pomáhal radikalizovat veřejné mínění, které – dokonce i na Slovensku – bylo méně nacionalistické než mínění části elit.⁷⁸

„Rozdělení Československa na dva samostatné státy je svým způsobem unikátem. Zpravidla se v rámci společného státu rodily spory na rozhraní mezi národy. V bývalém Československu však hranice mezi oběma národy byla hranicí míru a přátelství. Nikdy tam nedošlo k žádným národnostním konfliktům. Snad nikdo na obou stranách příhraničí si nepřál roztržení, oddělení. Československo nebylo roztrženo na dva samostatné státy proto, že by se jejich obyvatelé (národy) nesnášeli a nechtěli spolu žít ve společném státu. Stát se rozpadl jen z důvodů prestižních – fakticky jen pro osobní ambice několika politiků. Málokdo si tehdy uvědomoval, že to není spor Čechů a Slováků, nýbrž spor pražských centralistů se slovenskými autonomisty.“⁷⁹

Až do svých posledních dní Dubček nepřestal usilovat o zachování federace Čechů a Slováků. Hluboce ho zarmoutilo, že se stal svědkem toho, jak jednota obou národů padla za oběť nekontrolovatelným proudům na obou stranách. Ale přesto neztratil naději. Ta, jak často říkal, umírá poslední. Svým způsobem tato naděje zemřela s ním.⁸⁰

O silvestrovské noci roku 1992 Československo, po čtyřiasedmdesáti letech své mezinárodně uznané právní kontinuity, definitivně zaniklo.

⁷⁸ STEIN, ERIC: Česko – Slovensko, konflikt, roztržka, rozpad, nakl. Academia, Praha r.2000, ISBN 80-200-0752-0, str. 234

⁷⁹ MĚCHÝŘ, JAN: Velký převrat, či snad revoluce sametová?, nakl. Měchýř, Praha r.1999, ISBN 80-86366-00-6, str.330

⁸⁰ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str. 281

8.1. Důsledky rozpadu ČSFR z ekonomického hlediska

Tab.1: Porovnání ročního tempa růstu HDP (v%)

	1990	1991	1992	1993	1994
Česká republika	-1,2	-14,2	-6,4	-0,9	2,6
Slovenská republika	-2,5	-14,5	-2,2	-4,1	4,8

Zdroj:Dědek,O. a kol.:Ekonomické aspekty zániku Československa,1997, str.52,183

Tab. 2: Porovnání míry nezaměstnanosti ke konci roku (v%)

	1990	1991	1992	1993	1994
Česká republika	0,8	4,1	2,6	3,5	3,2
Slovenská republika	1,5	11,8	10,4	14,4	14,8
ČSFR	1,0	6,6	5,1	-	-

Zdroj:Dědek,O. a kol.:Ekonomické aspekty zániku Československa, 1997, str. 54,186

Tab. 3: Porovnání výdajů na politiku zaměstnanosti (mil.Kčs)

	Rok	ČR	SR	ČSFR
Aktivní	1991	773,0	522,5	1 295,5
	1992	1 721,7	3 812,8	5 534,5
Pasivní	1991	1 674,5	2 939,0	4 613,5
	1992	1 423,4	1 710,8	3 134,2
Celkem	1991	2 447,5	3 461,5	5 909,0
	1992	3 145,1	5 523,6	8 668,7

Zdroj:Dědek,O. a kol.:Ekonomické aspekty zániku Československa, 1997, str. 63

Tab. 4: Porovnání ekonomik dle makroekonomických ukazatelů (rok 1991)

	Podíl hodnot za ČSFR (v %)	
	Česká republika	Slovenská republika
Hrubý domácí produkt	70,4	29,6
Průmyslová výroba	71,7	28,3
Soukromá spotřeba	68,9	31,3
Počet pracujících	69,8	30,2
Nezaměstnanost	42,3	57,7

Zdroj:Kipke,R.-Vodička,K.: Rozloučení s Československem,1993, str. 164

Tab. 5: Index spotřebitelských cen zboží a služeb (předcházející rok =100)

	1990	1991	1992	1993	1994
Česká republika	109,7	156,6	111,1	120,8	110,0
Slovenská republika	110,4	161,2	110,0	123,2	113,4
ČSFR	110,0	157,9	110,8	-	-

Zdroj:Dědek,O. a kol.:Ekonomické aspekty zániku Československa, 1997, str. 49,185⁸¹

⁸¹ KOLESÁR, PETER: Česko-slovenské vztahy deset let po rozpadu federace, nakl. Masarykova univerzita v Brně, r. 2003, ISBN 80-210-3273-1, str.45-53

9. TRAGICKÁ SMRT A KONSPIRAČNÍ TEORIE, KTERÉ SE KOLEM JEHO SMRTI VYROJILY

Alexander Dubček zemřel v sobotu 7. listopadu 1992 ve 21.00 v pražské nemocnici Na Homolce. Po dlouhém boji podlehl zraněním autonehody, která se stala na cestě z Bratislavy do Prahy dne 1. září 1992 v 9 hodin 25 minut na osmdesátém osmém kilometru dálnice D1. Kolem smrti Alexandra Dubčeka vyplynulo mnoho nevyjasněných otázek a mnoho podivných náhod o kterých se začalo spekulovat, jako o cíleném útoku. Žádné z těchto spekulací však dodnes nebyly potvrzeny.

Dubčekova rodina a jeho přátelé několik let usilovali o došetření případu. Trestní oznámení podali svého času zástupci Sociálnědemokratické strany Slovenska, jejímž byl Dubček členem. V únoru 2000 oznámilo ministerstvo vnitra, že vyšetřování bylo uzavřeno. "Dubčekovu smrt nikdo nenaplánoval a havárii nikdo nezinscenoval, způsobilo ji nedodržení dopravních předpisů," shrnul výsledky tehdejší šéf slovenských vyšetřovatelů Jaroslav Ivor. Při nehodě utrpěl řidič Federálního ministerstva vnitra Ján Rezník lehké zranění a vojenský soud ho za neodpovědnou jízdu odsoudil k roku odnětí svobody.⁸²

Jozef Banáš ve své knize Zastavte Dubčeka! spekuluje o příčinách a vývoji událostí z širšího úhlu pohledu takto:

„Po zákazu činnosti komunistické strany v Rusku (poté, co byl zmařen protireformní pokus o puč v Moskvě) obnovil v srpnu 1991 Ruský ústavní soud po několikátýdenní přestávce své jednání ve věci ústavního zákazu komunistické strany. Prezident Jelcin navrhl, aby byla pozastavena činnost Komunistické strany Ruské federace, a to z důvodu, že její vedoucí představitelé organizovali srpnový puč. Vzápětí vydal výnos o majetku komunistické strany, který tímto ruským komunistům fakticky odebral. Poslankyně ruského parlamentu a poradkyně prezidenta Jelcina Galina Starovojtovová vystoupila s požadavkem, aby byli na soudní projednávání přizváni vedoucí představitelé východního bloku v sedmdesátých a osmdesátých letech – československý vůdce Dubček, polský

⁸² ČTK: TÝDEN.CZ - 3. září 2007, [online], [cit. 21.prosince 2011], dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/15-let-od-rozpadu-csfr/dubcekova-nehoda-zustava-zahalena-tajemstvím_21186.html

premiér Jaroszewicz a afghánský prezident Nadžibulláh, kteří měli dosvědčit zločineckou podstatu činnosti KSSS v mezinárodní oblasti. Dne 27. června 1992 odevzdali českoslovenští zástupci V. Kural, J. Valenta a velvyslanec Slánský, syn popraveného generálního tajemníka komunistické strany, státnímu tajemníkovi Ruské federace G. Barbulisovi a zástupci prezidenta S. Šachrajovi dopis Václava Havla společně s dokumenty Komise vlády ČSFR k událostem v roce 1968. Současně poděkovali za dokumenty, které československé straně poskytl prezident Jelcin. Barbulius a Šachraj, kteří zastupovali Jelcina na jednání Ústavního soudu, naléhavě žádali české a slovenské zástupce, aby přesvědčili Dubčeka,

ať se zúčastní procesu. Měl být jedním z klíčových svědků proti komunistické straně, která vládla nejen nezměrným územím, ale zejména obrovskými finančními zdroji a právě na ty si mnozí noví i staří lídři v Sovětském svazu dělali nárok. Rozhodnutí Jelcina zakázat komunistickou stranu proměnilo ve viníky sedmáct milionů lidí, členů zakázané strany, která se proti tomuto rozhodnutí odvolala k Ústavnímu soudu. Sovětské noviny Moskovskije novosti nebo Kommersant přinášely informace, podle nichž si nejvyšší představitelé komunistické strany odložili v době, kdy se hroutilo impérium, do švýcarských bank přibližně tři sta miliard rublů, což se rovnalo třetině hrubého národního důchodu celého státu. Bývalý pokladník strany a její poslední manažer spáchali sebevraždu, ztrácely se dokumenty, dokonce mizely fascikly vyšetřovatelů

i s některými vyšetřovateli. Pokud by komunistická strana tento proces prohrála, tři sta miliard rublů by se ze švýcarských trezorů přesunulo na konta nastupujících vládců Ruska.

Alexander Dubček měl být jedním z těch, díky nimž bude do celé té džungle vneseno světlo. Dlouho váhal, jestli má svědčit, po jednání s Kurálem a Valentou se však nakonec rozhodl do Moskvy odletět. „Chci, aby se lidé dozvěděli pravdu,“ řekl a do Moskvy vzkázal, že dorazí. Svědčit na Ústavním soudu měl 5. září 1992. Proces v Moskvě se ale nakonec nekonal.⁸³

„Prvního září 1992 bylo pro Slovenskou republiku historickým dnem. Ve večerních hodinách schválila Slovenská národní rada Ústavu Slovenské

⁸³ BANÁŠ, JOZEF: Zastavte Dubčeka!, nakl.EUROMEDIA GROUP, Praha 5, r. 2009, ISBN 978-80-242-3057-3, str.340

republiky. Úspěšný byl i předešlý den v Brně, kde se Dubček se svými českými partnery sociálnědemokratické strany dohodl, že obě strany budou trvat na zachování funkční federace a že o případném rozdělení České a Slovenské federativní republiky mohou rozhodnout jen občané v referendu.⁸⁴

„Ráno krátce po šesté hodině zastavilo před Dubčkovým domem modré služební BMW, jedno z nejbezpečnějších aut na světě, které řídil sedmatřicetiletý Ján Rezník, trénovaný profesionální kaskadér, příslušník Federálního ministerstva vnitra, které tou dobou řídil bývalý disident Ján Langoš.“⁸⁵

„V Bratislavě už více než dva měsíce nepršelo a to ráno začalo mrholit. Zasedání předsednictva začínalo deset. Spěchali. Na osmdesátém osmém kilometru na úseku s povolenou osmdesátkou vyletěl v rychlosti kolem sto třiceti kilometrů v hodině z vozovky, převrátil se na střechu a přistál znovu na kolech. Řidič i spolucestující zůstali ležet na trávníku asi deset metrů od auta. Palubní hodiny se zastavily na 9 hodinách a 25 minutách. Kufřík, v němž měl Dubček tajné dokumenty i pozvání na moskevské jednání Ústavního soudu, se ocitl na trávě. Vyšetřovatelé jej později vzali - a tehdy se ztratil. Svědci nehody okamžitě přivolali záchranou službu a policii.

Odborník na tento typ vozů Ing. Eberhard Presche z Mnichova později prohlásil, že je vyloučeno, aby se dveře otevřely, „a to i v případě, pokud vůz narazil čelně, bokem nebo rotuje kolem horizontální či vertikální osy“. Policisté našli auto s nerozbitým předním sklem a s otevřenými zadními dveřmi i dveřmi řidiče. Jak mohl Dubček a jeho řidič ležet deset metrů před autem ve směru pohybu vozu, když přední skla nebyla rozbita, si dokázali jen stěží vysvětlit. Rezník byl pouze lehce zraněn, Dubčeka s těžkými zraněními páteře, pánevní kosti a hrudníku odvezli do nemocnice v Humpolci, odkud ho helikoptérou přepravili do pražské Nemocnice na Homolce, ačkoliv nemocnice v Brně, která byla vybavena na tehdejší dobu špičkovými přístroji, to bylo od místa nehody o pouhých dvacet kilometrů dál. Tady se o něj celou dobu staral tým specialistů v čele s primářem ARO MUDr. Milanem Ročným.⁸⁶

⁸⁴ BANÁŠ, JOZEF: Zastavte Dubčeka!, nakl.EUROMEDIA GROUP, Praha 5, r. 2009, ISBN 978-80-242-3057-3, str.342

⁸⁵ Tamtéž, str.340

⁸⁶ Tamtéž, str.342

„Italský novinář Victorio Caffeo, přítel Alexandra Dubčeka, zorganizoval pomoc. Do Prahy přiletěla helikoptéra s odborníky z Itálie, kteří chtěli Dubčeka dopravit na špičkové lékařské pracoviště do Boloně. Po čtyřech hodinách čekání na letišti jim vzkázali, že Dubčekův stav tak náročný převoz neumožňuje.

Čtvrtého září přinesly světové agentury zprávu, že v noci z 31. srpna na 1. září byl ve svém varšavském bytě zavražděn druhý svědek moskevského procesu, bývalý polský premiér Piotr Jaroszewicz i s manželkou Alicí Solskou. Pachatele se dodnes nepodařilo vypátrat. Jeden z Jaroszewiczových synů připustil, že motivem vraždy mohla být snaha získat dokumenty, které jeho otec nechtěl nikdy zveřejnit. Třetího slíbeného svědka moskevského procesu, afghánského vůdce Muhammada Nadžibulláha, jemuž se úspěšně dařilo kličkovat mezi tlakem Moskvy a vřelým vztahem k afghánským tradicím, vyveklí partyzáni nastupujícího Talíbanu z azylu v budově OSN poblíž královského paláce Darulaman, jižně od Kábulu. Zastřelili ho na kábulském fotbalovém stadionu, když předtím jeho tělo zohavili k nepoznání. K této události došlo 28. září 1992.⁸⁷

I jiní autoři spekulují o podobných úmyslech, které se v mnoha úsudcích shodují.

Právník Liboslav Leksa v knize Tragédie na 88. kilometru vyslovil domněnku, že Dubček vadil některým složkám tajné policie a KGB.

Dubčekova syna spíše než nejasnosti kolem autonehody trápí, co následovalo. Nechápe, proč jeho otce převáželi až do Prahy, když nedaleko byla světoznámá brněnská neurochirurgie. "A když už ho převezli do Prahy, proč se dostal na oddělení, které neléčí zlomeniny páteře, a proč nebyl navzdory slibům přemístěn," diví se dodnes lékař Pavol Dubček.⁸⁸

V rozhlasové reportáži Českého rozhlasu dne 22. srpna.1999 - Hovořil Jiří Ješ – spekuluje tento reportér ještě o dalších souvislostech. „Proč jako předseda slovenských sociálních demokratů jel do Prahy v autě slovenského ministerstva vnitra řízeném Jánem Rezníkem, který pár let před tím šoféroval auto, které

⁸⁷ BANÁŠ, JOZEF: Zastavte Dubčeka!, nakl.EUROMEDIA GROUP, Praha 5, r. 2009, ISBN 978-80-242-3057-3, str.343

⁸⁸ ČTK: TÝDEN.CZ - 3. září 2007, [online], [cit. 21.prosince 2011], dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/15-let-od-rozpadu-csfr/dubcekova-nehoda-zustava-zahalena-tajemstvim_21186.html

Mečiar poslal do vily StB v Trenčíně? Neměl také Trenčín a někdo z Dubčekova okolí něco společného s náhlým zjevením Mečiara v roce 1989? Příliš mnoho otázek na to, aby se tato výrazná postava novodobých československých dějin mohla odbýt jen nějakým zjednodušeným soudem.⁸⁹

Na jednom z nejnebezpečnějších úseků v Česku havaroval mimo jiné v roce 1995 herec Petr Haničinec, zpěvačka Marika Gombitová, federální ministr Jozef Bakšaj, M. Butora a M. Macek. Na témže kilometru dálnice D1 se stala řada hromadných nehod (v jednom případě čtyřiceti aut) a jen o kilometr dále havarovalo dne 20. března 2008 celkem 116 aut.⁹⁰

Po dlouhém léčebném procesu a několika operacích Alexander Dubček v nemocnici na Homolce dne 7. listopadu roku 1992 svým zraněním podlehl.

⁸⁹ JEŠ, JIŘÍ: Rozhlasové komentáře z let 1999-2003, nakl. Radioservis, Praha, r. 2004, ISBN 80-86212-37-8, str.143

⁹⁰ ČTK: TÝDEN.CZ - 3. září 2007, [online], [cit. 21.prosince 2011], dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/15-let-od-rozpadu-csfr/dubcekova-nehoda-zustava-zahalena-tajemstvim_21186.html

10. NÁZORY ÚČASTNÍKŮ PRAŽSKÉHO JARA 1968

Rozhovorů k událostem Pražského jara roku 1968 bylo poskytnuto mnoho. V souvislosti s tématem této práce se tedy zaměříme na pohled osob, které byly součástí tehdejšího režimu, každý však z jiné strany politického spektra.

10.1. Emanuel Mandler

Emanuel Mandler (*2. srpna 1932 Třebíč – †22. ledna 2009 Praha)⁹¹ byl v období Pražského jara redaktorem časopisu Tvář. V období normalizace po roce 1968 pracoval v dělnických povoláních a nesměl oficiálně publikovat, své práce vydával pouze v samizdatu. Patřil mezi zakládající členy československého Helsinského výboru. V roce 1987 vzniklo ilegální opoziční politické hnutí Demokratická iniciativa, jehož předsedou byl až do roku 1989. Dne 11. listopadu 1989 Demokratická iniciativa požádala Ministerstvo vnitra o registraci jako politická strana. V lednu 1990 byl Mandler kooptován do Federálního shromáždění a ve volbách v červnu 1990 byl společně se svým blízkým přítelem Bohumilem Doležalem pod hlavičkou Občanského fóra řádně zvolen poslancem Federálního shromáždění. V roce 1990 byl zvolen předsedou Liberálně demokratické strany, která vznikla z Demokratické iniciativy. Po odtržení části strany zůstal členem původní Liberálně demokratické strany, která se však nemohla zúčastnit voleb v roce 1992 a později zanikla. V letech 1992–1995 v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR pracoval na vydávání časopisu Soudobé dějiny.⁹²

Jako příloha jeho knihy Škodolibé úsměvy svobody jsou jeho odpovědi na otázky Pavla Šafra (šéfredaktora nejprve Lidových novin, následně Mladé fronty DNES a poté současně Blesku a Reflexu). Takto vnímá historické otázky a průběh dělení federace Emanuel Mandler v rozhovoru:

(Šafr) Václav Žák kdysi řekl v souvislosti s peticí 95, že její text, na němž ses s Bohumilem Doležalem podílel, obsahuje nepřijatelnou interpretaci dějin.

⁹¹ TOMEŠ, JOSEF; a kolektiv: Český biografický slovník XX.století, nakl.Paseka, Praha r.1999, ISBN 80-7185-246-5, str. 328

⁹² WIKIPEDIE: Emanuel Mandler [online], [cit. 25.ledna 2012], dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_Mandler

Je pravda, že mnozí zkrátka považují za jednoho z představitelů „nepřijatelné interpretace dějin“. Bylo ale realistické si myslet, že při tomto způsobu uvažování je možné dělat úspěšnou politiku? Není to spíš úloha kritického intelektuála?

(Mandler) „V době Smíření 95 jsem už nebyl v politice.“

(Šafr) Ale stanoviska, která narážela na masivní odpor, jsi společně s dalšími formuloval i v Demokratické iniciativě a Liberálně demokratické straně. Třeba proti čechoslovakismu. Tehdy se ještě Češi cítili být Čechoslováky. Také jste jako jedni z prvních bořili mýty kolem Dubčeka a Čalfy, které mnoho lidí považovalo skoro

za osvoboditele. Dá se s tímto zaměřením na nepohodlná témata dělat politika?

(Mandler) „Já myslím, že ano. Je otázka, jestli jsme v těch či oněch aktivitách nezašli příliš daleko. Ono jich ovšem nebylo zase tolik. Ale hlavní malér byl, že jsme vůbec neměli prostředky k politice. Nemáš-li možnost působit na veřejnost a mít aparát, tak potom taková politika má skutečně minimální šanci. Na druhé straně, myslím, byla pravda, co jsme řekli, že Dubček nemá být předsedou Federálního shromáždění a Čalfa předsedou první svobodné vlády. Když to nikdo neudělal, tak jsme to museli říci my. To je přece strašný kiks české politiky, že od samého počátku jde po takové hrůzné pragmatické cestě.“

(Šafr) Víím, že jsi v roce 1990 připomněl ve Federálním shromáždění Dubčekův podpis pod zákonné opatření roku 1969 proti občanskému odporu. Další takovou nepopulární akcí byla tvoje následná snaha o „rozbití“ Československa. Tys byl pro rozdělení federace v době, kdy to bylo velice nepopulární.

(Mandler) „Nebyl jsem hned od počátku pro rozdělení federace.“

(Šafr) Ale vystupoval jsi proti čechoslovakismu. Tak co jsi tím tedy myslel?

(Mandler) „Tak to ano. Pokud jde o čechoslovakismus, byl jsem přesvědčen, a myslím, že právem, že už v té době, v letech 1990 -1992, byl mrtvý. On už prakticky neexistoval. Byla to jen česká iluze. Vždyť Slováci se přece ustavili jako samostatný národ, tak jakýpak čechoslovakismus? Ale na rozdíl od Doležala, který v tomto byl, myslím, radikálnější (a reálnější), já jsem pouze požadoval, aby Češi se Slováky jednali bez nějakých předchozích daností. A tou daností pro české politiky bylo vždy zachování federace. To Slováky uráželo, aniž by vlastně věděli, co chtějí.“

(Šafr) V té době Slováci svůj program teprve tvořili.

(Mandler) „Jistě, hledali svůj program. Tehdy chtěli nějakou konfederaci nebo něco mezi konfederací a federací, a to tak, aby z toho měli co nejvíc. Jenomže Praha z toho vždycky měla co nejvíc. A já jsem shodou okolností byl na dvou zasedáních, která Havel v zoufalství pořádal na různých zámcích. Tam jsem viděl, že čeští představitelé, Havel i Klaus naprosto bez rozdílu, jednají se slovenskými ústavními činiteli, s Čarnogurským a s Mikloškem, jako s podřízenými.“

(Šafr) Češi stáli na pozici federace, takže jim Slovenská republika jako jedna ze dvou republik přišla jako podřízená instituce.

(Mandler) „Přesně tak. Ale nemělo to být jednání federace s podřízenou republikou, nýbrž jednání dvou rovných partnerů, jednání mezi Čechy a Slováky. To je úplně jiná optika. Klaus tam kupříkladu neměl křičet na Čarnogurského jako na pohůnka, ale měl s ním jednat jako představitel české reprezentace s představitelem slovenské reprezentace.“

(Šafr) Takže před volbami 1992, než se Klaus stal předsedou vlády, neprobíhalo normální rovnocenné jednání mezi českou a slovenskou politickou reprezentací? Kolik třeba na těch zasedáních bylo Čechů a kolik Slováků?

(Mandler) „Už nevím, kolik těch strejdů tam sedělo s námi, snad dvacet. Ale vím, jak vypadal ten poměr. Čechů tam sedělo asi patnáct a Slováků snad pět. To nemohlo dobře dopadnout.“

(Šafr) To mělo být společné přemýšlení o záchraně společného státu? Působí to tragicky.

(Mandler) „Ano, zcela tragicky. Byl to strašný konec federace, že jsem na ty dvě poslední schůzky byl přizván i já.“

(Šafr) Ano, to už je samo o sobě zvláštní.

(Mandler se směje). „Bylo to zvláštní. Snad si ode mne slibovali, že se k tomu federálnímu nátlaku na Slováky připojím. Já jsem na to zíral a neříkal jsem nic. Představ si, že Žantovský jako mluvčí Havla připravil dotazník s otázkami typu: Jste pro to, aby existovalo Československo?“

(Šafr) To tehdy určitě znělo spíš jako citové vydírání než jako svobodná diskuse.

(Mandler) „Bylo to skutečně velmi emocionální. Ty ses tam musel navíc pod ten dotazník podepsat. A mohl jsi tam snad napsat „já chci rozbít Československo“?“

Samozřejmě se nakonec zjistilo, že vůbec nikdo nechtěl federaci rozbít. Jenže to bylo všechno a bylo to úplně na nic. Slováky to samozřejmě příšerně zlobilo. Československo se sice stejně udržet nedalo, ale já jsem zastával stanovisko, že by se mělo se Slováky jednat jako rovný s rovným. A to se tehdy, kdy to měl Havel ve své režii, nedělalo. Klasická ukázka toho postupu byla, jak Češi z okruhu Havla sundali Mečiara z pozice premiéra.“

(Šafr) Tím z něj po příštích volbách udělali opět premiéra, a o hodně silnějšího.⁹³

Ve vztahu k tomuto jistě zajímavému názoru nelze nedodat, že byt' Mandler v rozhovoru nepřímo naznačuje a poukazuje na chyby Dubčeka v minulosti, na jeho slabost při důležitých státních rozhodnutích, sám když se ocitá v principiálně stejné situaci a má být spolurozhodovatelem o neméně důležité historické události, jako je rozdělení Československa, stává se jen přihlížitelem a i když má na věc jiný názor nedokáže ho prosadit. Je v tom trochu parodie, že byt' v době svobody se i zde ukazuje náznak diktatury moci. Měli bychom mít vzhledem k osobě Alexandra Dubčeka asi více empatie a snažit se vcítit do situace, kdy jeho rozhodnutí v Moskvě mohlo ohrozit životy milionů lidí, kdy nad jeho rozhodnutími stála byt' jeho vlastní komunistická, ale totalitní a nekompromisní strana.

10.2. Lubomír Štrougal

Neméně zajímavý je pohled Dubčeka komunistického kolegy, který v období normalizace dostal vedoucí úlohu ve vrcholné politice a strmě stoupal vzhůru. Jde o názor Lubomíra Štrougala s odstupem čtyřiceti let.

„Když se podíváme na osobnost Dubčeka, musíme se snažit ho hodnotit bez předsudků. Neříkám, že Dubček byl slaboch. Já byl už v lednu přesvědčen, že ať tam přijde Dubček nebo Černík - jinou variantu jsem neviděl - bylo jasné, že každý z nich bude postavený před nesmírně složitou situací. Nejen, že ji bude muset řešit doma, ale on ji také bude muset umět vysvětlovat za hranicemi.

⁹³ MANDLER, EMANUEL: Škodolibé úsměvy svobody z let 1955-1992, nakl. Mandler, Praha, r.2005, ISBN 80-239-4519-X, str. 186-189

V tom společenství se nedá žít tak, že se řekne, já na vás kašlu, co si o mě myslí ostatní. To je i dnes ve světě. Když Amerika přitlačí, tak tady radar bude!

A když srovnám Dubčeka s někým jiným, v tomto případě s Černíkem, tak říkám, že Černík byl vhodnější osobou. Černík byl lépe vybaven osobnostně, argumentačně, byl prostě lépe připraven splnit to, co se očekávalo.

Samozřejmě vím, že dnes je Dubček ikonou, nic proti tomu, ale je to mediální obraz a ten se dá vytvořit uměle nebo shodou okolností.

Já se však na něho musím dívat věcně. Dubček byl v čele nejdůležitějšího orgánu republiky. Na takového člověka přece musím mít krajní nároky. Takový člověk to nemůže jen takzvaně dobře myslet, to musí být osobnost, která má jasný program a je schopna ho obhájit.

Já jsem se potkával s Alexejem Kosiginem, mimochodem jediným členem sovětského politbyra, který hlasoval PROTI vstupu spojeneckých vojsk a on mi říkal: „Proboha, koho jste nám to sem poslali? On sice umí rusky, ale my mu vůbec nerozumíme. Pak něco slíbí, ale nakonec je to jinak! Vždyť my vůbec nechápeme, co nám říká!“⁹⁴

A on toto pak jednou vysvětlil, že prostě nepochopili, co a jak chce udělat. Oni ho prostě nevzali a to je velmi podstatný faktor, protože buď partnera bereš jako partnera a věříš mu, nebo ho nebereš, a to je pak hodně špatné. Proto musel dřív nebo později odejít.⁹⁵

Tím nechci obhajovat okupaci. A příchod spojeneckých vojsk okupací byl! Já srpen roku 1968 dokonce považuji za vůbec nejtragičtější událost v historii Československa.

Dnes můžeme diskutovat o tom, zda tomu šlo zabránit a za jakých okolností, ale místo, abychom šli v roce 1968 k reformám, tak jsme hledali východisko, jak přežít a něco zachránit po vstupu vojsk. A to se stalo za Dubčeka.“⁹⁶

⁹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ: Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost, nakl. Bondy, Praha, r. 2009, ISBN 978-80-904471-2-7, str.79-80

⁹⁵ FORMÁČKOVÁ, MARIE: V hlavní roli Gustáv Husák, nakl. BVD a Futura, Praha r.2009, ISBN 978-80-87090-24-4, str.73

⁹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ: Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost, nakl. Bondy, Praha, r. 2009, ISBN 978-80-904471-2-7, str.79-80

„V této souvislosti lze připomenout, že protagonisté pražského jara hovoří často o socialismu s lidskou tváří. Mají tím na mysli důstojnost člověka, režim založený na vzájemné důvěře mezi politikem a obyčejným člověkem a budovaný ve prospěch všech občanů. Vědí, že ho nelze realizovat s prospěchářskými parazity, kteří servilně přisluhují cizí moci, ale jen s lidmi překračujícími rámec každodenní povinnosti, s nadšenými idealisty, jimž jde skutečně o věc.“⁹⁷

⁹⁷ MACÁK, MILAN: Tváří v tvář okupaci, 1955-1992, nakl. AVIS, Praha, r.2008, ISBN 978-80-7278-449-3, str.73

11. VÝZNAM A. DUBČEKA PRO ČESKOU A SLOVENSKOU STÁTNOST

Hodnotit význam známého politika je nelehké a většinou i nevděčné. Tím spíše, jde-li o Alexandra Dubčeka. Ještě léta se budou historici znovu a znovu přít o jeho politickou osobnost, která tak výrazně zasáhla do osudů naší země ve druhé polovině dvacátého století. Jejich hodnocení budou objektivní i méně objektivní, zaujatá či méně zaujatá, apologetická či odsuzující, protože hledání pravdy je vždy složité. S odstupem let budou vypadat jeho postoje, záměry i činnost často jinak, než sám předpokládal. To co bylo složité a nepřehledné, je s odstupem jasnější, srozumitelnější, tehdejší kontroverzní dramatičnost politického klimatu, nemilosrdná logika vývoje a omezené možnosti a prostor pro činnost jsou zrelativizovány dnes již známými výsledky.

Zasunuty do pozadí a s odstupem let stále více zapomenuty či nepoznaný zůstanou vnitřní pohnutky a osobnostní kritéria, která při rozhodování politiků hrají důležitou roli.

Lidé zapomínají a z minulosti zůstává jen strohý výčet událostí, nezúčastněný popis dějů. Mizí člověk se svými přednostmi i chybami, hledající i tápající, jeho radosti i zklamání, touhy i starosti. Ale ten člověk byl. To on stál za vším, co se stalo.⁹⁸

Význam Alexandra Dubčeka pro českou či slovenskou státnost byl nemalý. Ať již jeho politické postupy a rozhodnutí hodnotí odborníci, či občané, musí nutně všichni jednomyslně konstatovat, že výsledky těchto jeho rozhodnutí významně poznamenaly osudy obou národů. Jestli jeho politické kroky měly vliv pozitivní, či negativní je ve své podstatě relativní. Podstatné pro vyzdvižení jeho významu je, že to byl politik, který vždy podle svého nejlepšího vědomí a svědomí jednal ve prospěch občanů státu, jež zastupoval a jeho mnohdy osudová rozhodnutí byla vždy v životním zájmu národa.

„To vše je důležité zdůraznit proto, že můžeme podlehnout pokušení nahlížet

⁹⁸ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r.1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 7-8

na události osmašedesátého roku jen prizmatem dnešní doby, která má smysl pro jiné hodnoty. Právě proto možná není schopná docenit prostý fakt, že pražské jaro bylo v dějinách československého komunismu jediné období, kdy většina lidí politikům důvěřovala a žila pro ideály. Lidé dobrovolně přispívali zlatem a šperky na státní poklad. Taková důvěra ve zvolené představitele je i ve srovnání s naší dobou neuvěřitelná.

Na tomto místě si nelze nepřipomenout názor velkého českého historika Josefa Pekaře, který hájil zásadu, že historickým dějům lze porozumět jen z ducha doby, z níž povstaly. Pokud dnešní člověk bude hodnotit například středověk, aniž by se pokusil vcítit do myšlení tehdejších lidí, pak tuto dobu odsoudí, ale jen na základě primitivního a ničím nepodloženého soudu, který vychází z myšlenek a představ jiné doby. Přitom jak středověk, tak dnešní doba stejnou měrou podléhají „dějinnosti“. Jinak řečeno: ani dnešní ideje nelze absolutizovat, protože i ony jsou poplatné své době. I ony budou dřív nebo později vystaveny „soudu dějin“, stejně tak, jako bylo období pražského jara.“⁹⁹

⁹⁹ MACÁK, MILAN: Tváří v tvář okupaci, 1955-1992, nakl. AVIS, Praha, r. 2008, ISBN 978-80-7278-449-3, str.73

ZÁVĚR

„Alexander Dubček přes vysoké posty a úřady, které zastával, zůstal prostým člověkem s obyčejnými lidskými starostmi i radostmi, touhami i sny. „Nikdy som netúžil byť ani bohatým, ani mocným,“ řekl v rozhovoru pro francouzský Paris Match v únoru roku 1990. „Ale cesty osudu ma priviedli do politiky a politika ma vtiahla do svojej krútnavy.“

Stal se politikem, ale nikdy nepatřil mezi ty, kteří řečeno slovy jeho přítele Dominika Tatarky se měnili „z člověka na činitele“. Politika se stala jeho povoláním, posláním i poutem a jhem. Být politikem, říkal Dubček, je složité povolání. Ocítá se v průsečíku mnoha zájmů, neustále vystaven pokušení moci. Jeho jednání se může někomu jevit pomalé, zdouhavé, jinému příliš rychlé, ukvapené. Ale on musí rozhodnout, leckdy i o osudových otázkách a nemůže je odložit. Každý je přitom jenom člověkem, může se mylit, udělat chybu. Důležité je snažit se, aby chyb bylo co nejméně a nepodstatných, protože rozhoduje o osudech milionů lidí a jeho odpovědnost je nezastupitelná. Dubček dobře chápal Mitterrandova slova, že politika není volbou mezi ideálem a zlem, nýbrž mezi dvěma obtížnými možnostmi.

Měl v sobě dostatek mravní síly, aby odolal nejnebezpečnějším úskalím a nástrahám, které před politikem stojí v podobě lákavé, pokušitelské, podmanivé moci. Dubček jejím svodům odolal. Moc svěřenou politikovi chápal jako projev zavazující důvěry, kterou nesmí zklamat. Brzy poznal kolem sebe i odvrácenou stranu moci – samolibost, domýšlivost, nadřazenost, ztrátu sebekontroly, pocit vlastní nepostradatelnosti, dopřívání sluchu pochlebovačům končící mravním úpadkem osobností, pokud už nestály na začátku a nebyly přímým zdrojem mocenských ambicí. Na své životní pouti viděl, jak nekontrolovaná moc na všech úrovních láme charaktery, umožňuje a ospravedlňuje křivdy a bezprávi. Nepodlehnout pokušení moci je největším uměním a také nejpřísnějším kritériem politika. Dubček to dokázal. Vrozená lidskost, odpor k násilí, přesvědčování o rovnosti všech lidí a jeho charakter ho ochránily před pokušením.

Vždy přijímal své pověření s velikou odpovědností a pokorou. Nic lépe nevyjádří filosofický základ jeho politiky než slova sv. Františka z Assisi, k nimž se odvolal v řeči při udělení čestného doktorátu Bolognské univerzity v roce 1988.

„Bože, daj mi dost' pokory znášat' věci, ktoré menit' nemôžem, daj mi dost' odvahy menit' věci, ktoré menit' môžem, a daj mi dost' rozumu rozlíšit' medzi tými dvoma druhmi vecí.“

Měl své skryté sny a přání, které byly prosté. Na otázku odpověděl: „A můj sen? Je totožný s tím, o čom snívajú všeci obyčajní Češi a Slováci – pokojná, mierumilovná, demokratická, sociálne spravodlivá a prosperujúca spoločnosť.“¹⁰⁰

„Alexander Dubček se stal legendou ještě za svého života. V dobách, kdy války zabíjely, krize a bída drtily, krutost hubila, nespravedlnost ubližovala, nesnášenlivost křivdila a nenávisť rozešťovala, hledal Dubček dobro, spravedlnost pro člověka a v člověku.“¹⁰¹

Cíle této práce byly splněny. Porovnáním a posouzením názorů na osobnost Alexandra Dubčeka se zabývá kapitola pět a deset. Názory samotného Alexandra Dubčeka jsou zmíněny v kapitolách jedna, dva, tři čtyři a sedm. Význam a vliv osobnosti Alexandra Dubčeka na českou a slovenskou státnost je potvrzen v kapitole osm a jedenáct. Přiblížením okamžiků smrti Alexandra Dubčeka a různých konspirací, které se i dvacet let po jeho smrti neustále objevují, se zabývá kapitola devět.

V průběhu zpracovávání této práce bylo zjištěno, že povědomí dnešní mladší generace o totalitním režimu, Pražském jaru 1968, Sametové revoluci ale i o rozpadu Československa je mizivé a mnohdy zkreslené. Pokud by v této práci bylo pokračováno, bylo by přínosné zaměřit se na výzkum veřejného povědomí o totalitních režimech a v neposlední řadě i o rizicích jež tyto politické systémy přinášejí.

¹⁰⁰ MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992, nakl. Kalligram, Bratislava, r. 1998, ISBN 80-7149-217-5, str. 199

¹⁰¹ Tamtéž, str.212

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BANÁŠ, JOZEF: Zastavte Dubčeka!, nakl.EUROMEDIA GROUP, Praha 5, r. 2009, ISBN 978-80-242-3057-3
- DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X
- FORMÁČKOVÁ, MARIE: V hlavní roli Gustáv Husák, nakl. BVD a Futura, Praha r.2009, ISBN 978-80-87090-24-4
- HOPPE, JIŘÍ: Pražské jaro v médiích, nakl. DOPLNĚK, Praha, r.2004, ISBN 80-7239-162-3
- JEŠ, JIŘÍ: Rozhlasové komentáře z let 1999-2003, nakl. Radioservis, Praha, r. 2004, ISBN 80-86212-37-8
- KOLEKTIV AUTORŮ: Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost, nakl. Bondy, Praha, r. 2009 , ISBN 978-80-904471-2-7
- KOLESÁR, PETER: Česko-slovenské vztahy deset let po rozpadu federace, nakl. Masarykova univerzita v Brně, r. 2003, ISBN 80-210-3273-1
- MACÁK, MILAN: Tváří v tvář okupaci, 1955-1992,nakl. AVIS, Praha, r.2008, ISBN 978-80-7278-449-3
- MANDLER, EMANUEL: Škodolibé úsměvy svobody z let 1955-1992,nakl. Mandler, Praha,r.2005, ISBN 80-239-4519-X
- MAXA, HUBERT: Alexander Dubček, člověk v politice 1990-1992,nakl. Kalligram, Bratislava, r.1998, ISBN 80-7149-217-5
- MĚCHÝŘ, JAN: Velký převrat, či snad revoluce sametová?, nakl. Měchýř, Praha r.1999, ISBN 80-86366-00-6
- STEIN, ERIC: Česko – Slovensko, konflikt, roztržka, rozpad, nakl. Academia, Praha r.2000, ISBN 80-200-0752-0
- SATINSKÝ, JÚLIUS: Polstoročie s Bratislavou, nakl. PT, r. 2002, Bratislava, ISBN 80-88912-33-4
- STEHLÍK, MICHAL; LUKEŠ, MICHAL; JUNEK, MAREK: Naše osmičky, nakl. Radioservis, Praha, r.2008, ISBN 978-80-86212-82-1
- TOMEŠ, JOSEF; a kolektiv: Český biografický slovník XX.století, nakl.Paseka, Praha r.1999, ISBN 80-7185-246-5

VANČURA, JIŘÍ; Naděje a zklamání, nakl. Mladá fronta, Praha, r.1990,
ISBN 80-204-0179-2

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

ČTK: TÝDEN.CZ - 3. září 2007, [online], [cit. 21.prosince 2011], dostupné z http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/15-let-od-rozpadu-csfr/dubcekova-nehoda-zustava-zahalena-tajemstvim_21186.html

DIKOBRAZ: IDNES.CZ , Fotogalerie, vtipy v Dikobrazu [online], [cit. 30. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_prohl_tass_1.php

KOLEKTIV AUTORŮ: Strana demokratického socialismu, Varšavský dopis, vydáno dne 19.července 2008 [online], [cit. 28.ledna 2012], dostupné z <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008071901>

KOLEKTIV AUTORŮ: Strana demokratického socialismu, Stanovisko předsednictva ÚV KSČ k dopisu pěti komunistických a dělnických stran, vydáno dne 19.července 2008 [online], [cit. 28.ledna 2012], dostupné z <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008071902>

RŮŽIČKA, DANIEL: Československá televize – historie , Česká televize 1998-2012 [online], [cit. 20.ledna 2012], dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/>

RŮŽIČKA, DANIEL: Československá televize – historie , Česká televize 1998-2012 [online], [cit. 20.ledna 2012], dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/historie/ceskoslovenska-televize/1968-1969/1969/leden-srpen/>

RŮŽIČKA, DANIEL: Totalita.cz , Zvací dopis, Mladá Fronta dnes 21. srpna 2003 [online], [cit. 28. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_dopis_zvaci.php

RŮŽIČKA, DANIEL: Totalita.cz , Prohlášení sovětské tiskové agentury TASS k obsazení Československa [online], [cit. 28. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_prohl_tass_1.php

WIKIPEDIE: Emanuel Mandler [online], [cit. 25.ledna 2012], dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Emanuel_Mandler

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1: Porovnání ročního tempa růstu HDP	56
TABULKA 2: Porovnání míry nezaměstnanosti ke konci roků	56
TABULKA 3: Porovnání výdajů na politiku zaměstnanosti	56
TABULKA 4: Porovnání ekonomik dle makroekonomických ukazatelů	57
TABULKA 5: Index spotřebitelských cen zboží a služeb	57

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A– Varšavský dopis	I
Příloha B – Stanovisko předsednictva ÚV KSČ k tzv. Varšavskému dopisu, datované 17. 7. 1968	VIII
Příloha C – Zvací dopis (pravděpodobný text).....	XIX
Příloha D – Prohlášení z 21.8. 1968 - Všemu lidu Československé socialistické republiky.....	XX
Příloha E – Prohlášení agentury TASS (21. 8. 1968).....	XXI
Příloha F- Ukázky vtipů z tisku související s politickou situací v roce 1968..	XXIII
Příloha G – ZÁKON 127/1968 Sb. ze dne 13. září 1968.....	XXVI

Příloha A– Varšavský dopis

Drazí soudruzi,

jménem ústředních výborů komunistických a dělnických stran Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a Sovětského svazu se na vás obracíme tímto dopisem vedeni upřímným přátelstvím, založeným na zásadách marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu, starostí o naše společné věci, o upevnění pozic socialismu a bezpečnosti společenství socialistických národů.

Vývoj událostí ve vaší zemi v nás vyvolává hluboké zneklidnění. Nástup reakce proti vaší straně a základům společenského zřízení v ČSSR, podporovaný imperialismem, podle našeho hlubokého přesvědčení hrozí svést vaši zemi z cesty socialismu a v důsledku toho ohrožuje zájmy celé socialistické soustavy.

Tyto obavy jsme vyjádřili na schůzce v Drážďanech, v průběhu mnoha dvoustranných setkání a též v dopisech, které naše strany zaslaly v poslední době předsednictvu ÚV KSČ.

Nedávno jsme navrhli předsednictvu ÚV KSČ uskutečnění nové společné schůzky 14. července t.r., abychom si vyměnili informace a názory na situaci v našich zemích, mezi jiným i o vývoji událostí v Československu.

Předsednictvo ÚV KSČ se bohužel nezúčastnilo této schůzky a nevyužilo možnosti kolektivního soudružského posouzení nastalé situace. Proto jsme považovali za nutné vám v tomto dopise vyložit zcela upřímně a otevřeně naše společné mínění.

Chceme, abyste nás správně pochopili a správně zhodnotili naše úmysly.

Neměli jsme a nemáme v úmyslu vměšovat se do takových věcí, které jsou čistě vnitřní záležitostí vaší strany a vašeho státu, porušovat principy respektování samostatnosti a rovnosti ve vztazích mezi komunistickými stranami a socialistickými zeměmi.

Nevystupujeme před vámi jako představitelé včerejška, kteří by vám chtěli zabránit v nápravě chyb a nedostatků, tedy i porušování socialistické zákonnosti, k nimž docházelo.

Nevměšujeme se do metod plánování a řízení socialistického národního hospodářství Československa, do vašich opatření, směřujících k zdokonalení struktury ekonomiky, k rozvoji socialistické demokracie.

Uvítáme urovnání vztahů mezi Čechy a Slováky na zdravých základech bratrské spolupráce v rámci Československé socialistické republiky.

Zároveň nemůžeme souhlasit s tím, aby nepřátelské síly zatlačovaly vaši zemi ze socialistické cesty a vytvářely hrozbu odtržení Československa od socialistického společenství. To už není pouze vaše věc. To je společná věc všech komunistických a dělnických stran a států vázaných spojenectvím, spoluprací a přátelstvím. To je společná věc našich zemí, které se sdružily ve Varšavské smlouvě, aby zajistily svou nezávislost, mír a bezpečnost v Evropě, aby postavily nepřekonatelnou bariéru piklům imperialistických sil agrese a revanše.

Národy našich zemí za cenu obrovských obětí dosáhly vítězství nad hitlerovským fašismem, vybojovaly si svobodu a nezávislost, možnost jít vpřed cestou pokroku a socialismu. Hranice socialistického světa se přemístily do centra Evropy, k Labi a šumavským horám. A nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby tyto historické vymoženosti socialismu, nezávislost a bezpečnost všech našich národů mohly být ohroženy. Nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby imperialismus pokojnou nebo násilnou cestou, zevnitř nebo zvenčí prolomil socialistickou soustavu a změnil poměr sil v Evropě ve svůj prospěch.

Síla a pevnost našich svazků závisí na vnitřní síle socialistického zřízení každé z našich bratrských zemí, na marxisticko-leninské politice našich stran, které hrají vedoucí úlohu v politickém a společenském životě svých národů a států. Podkopání vedoucí úlohy komunistické strany vede k likvidaci socialistické demokracie a socialistického zřízení. Tím jsou ohroženy základy našeho svazku a bezpečnosti společenství našich zemí.

Je vám známo, že bratrské strany s pochopením přijaly usnesení lednového pléna ÚV KSČ, majíce na zřeteli, že vaše strana, pevně držíc ve svých rukou mocenskou páku, bude usměrňovat celý proces v zájmu socialismu a nedovolí protikomunistickou reakci, aby ho využívala ke svým cílům. Byli jsme přesvědčeni, že budete střežit jako oko v hlavě leninskou zásadu demokratického centralismu. Ignorování kterékoliv stránky této zásady, jak demokracie, tak i centralismu, vede nevyhnutelně k oslabení strany a její vedoucí úlohy, k přeměně buď v byrokratickou organizaci, nebo v diskusní klub. O všech těchto otázkách jsme hovořili nejednou na našich setkáních a z vaší strany se nám dostávalo ujištění, že si uvědomujete všechna nebezpečí a jste plně odhodláni jim čelit.

Události se, bohužel, vyvíjely jiným směrem.

Síly reakce, využívající oslabení stranického řízení státu a demagogicky zneužívající hesla „demokratizace“, rozpoutaly kampaň proti KSČ, jejím čestným a oddaným kádřům, s jasným záměrem likvidovat vedoucí úlohu strany, podkopat socialistické zřízení, postavit Československo proti druhým socialistickým zemím.

Politické organizace a kluby, které vznikly v posledním období mimo rámec Národní fronty, se v podstatě staly štáby reakčních sil. Sociální demokraté usilovně prosazují vytvoření své strany, organizují ilegální výbory, pokoušejí se rozštěpit dělnické hnutí v Československu, dostat se k řízení státu, aby obnovili buržoazní zřízení. Protisocialistické a revizionistické síly se zmocnily tisku, rozhlasu a televize a přeměnily je v tribunu pro výpady proti komunistické straně, pro dezorientaci dělnické třídy a všech pracujících, pro nespoutanou protisocialistickou demagogii, pro podkopání přátelských vztahů mezi SSSR a dalšími socialistickými zeměmi. Řada orgánů masové informace soustavně provádí skutečně morální teror vůči lidem, kteří vystupují proti silám reakce, nebo vyjadřují své zneklidnění nad vývojem událostí.

Přes usnesení květnového pléna ÚV KSČ, který poukázal na hrozbu ze strany pravicových a protikomunistických sil jako na hlavní nebezpečí, zesílené útoky reakce nenarazily na odpor. Právě proto získala reakce možnost vystupovat veřejně před celou zemí, uveřejnit svou politickou platformu pod názvem Dva tisíce slov, která obsahuje otevřenou výzvu k boji proti komunistické straně a proti ústavní moci, výzvu

ke stávkám a nepořádkům. Tato výzva je vážným ohrožením strany, Národní fronty, socialistického státu, je pokusem o nastolení anarchie. Toto prohlášení je v podstatě organizačně politickou platformou kontrarevoluce. Nikoho by neměla zmást tvrzení jeho autorů, že nechtějí svrhnout socialistické zřízení, nechtějí jednat bez komunistů, nechtějí podkopávat svazky se socialistickými zeměmi. To jsou pusté fráze, jejichž cílem je legalizace platformy kontrarevoluce, oklamání bdělosti strany, dělnické třídy a všech pracujících.

Tato platforma, široce rozšiřovaná ve vážném období, předcházejícím mimořádnému sjezdu KSČ, nejenže nebyla odsouzena, ale našla i vřelé stoupence v řadách strany a jejího vedení, kteří podporují protisocialistické výzvy.

Protisocialistické a revizionistické síly špiní veškerou činnost komunistické strany, vedou pomlouvačnou kampaň proti jejím kádrům, diskreditují čestné a straně oddané komunisty.

Tím vznikla situace absolutně nepřijatelná pro socialistické země.

Za tohoto ovzduší jsou vedeny útoky též proti socialistické zahraniční politice ČSSR, podnikají se výpady proti spojenectví a přátelství se socialistickými zeměmi. Ozývají se hlasy žádající revizi naší společné a koordinované politiky vůči NSR přesto, že západoněmecká vláda neochvějně uskutečňuje kurs nepřátelský zájmům bezpečnosti našich zemí. Pokusy o koketování ze strany úřadů NSR a revanšistů nalézají odezvu ve vedoucích kruzích vaší země.

Celý průběh událostí v posledních měsících ve vaší zemi ukazuje na to, že síly kontrarevoluce, podporované imperialistickými středisky, rozvinuly široký útok proti socialistickému zřízení a nenarazily na odpor strany a lidové moci. Není pochyb o tom, že se do těchto událostí v Československu zapojila centra mezinárodní imperialistické reakce, která podnikají všechno, aby vyhrotila a zkomplikovala situaci a povzbuzují v tomto směru protisocialistické síly. Buržoazní tisk pod pláštíkem vychvalování „demokratizace“ a „liberalizace“ v ČSSR vede rozvratnou kampaň proti bratrským socialistickým zemím. Zvláštní aktivitu projevují vládnoucí kruhy NSR, které

se pokoušejí využít událostí v Československu, aby vyvolaly třenice mezi socialistickými zeměmi, izolovaly NDR a realizovaly své revanšistické záměry.

Cožpak vy, soudruzi, nevidíte tato nebezpečí? Cožpak je možné být za této situace pasivními, omezovat se pouze na deklarace a ujišťování věrností věci socialismu a spojeneckým závazkům? Cožpak nevidíte, že kontrarevoluce vám bere jednu pozici za druhou? Že strana ztrácí kontrolu nad vývojem událostí a stále více ustupuje pod nátlakem protikomunistických sil?

Nemá to, že tisk, rozhlas a televize vaší země rozpoutaly kampaň v souvislosti se štábním cvičením ozbrojených sil Varšavské smlouvy, za cíl zasít nedůvěru a nepřátelství k Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím? Došlo to tak daleko, že štábní cvičení našich vojsk za účasti několika jednotek Sovětské armády, obvyklé při vojenské spolupráci, je využíváno k neopodstatněným obviněním z narušování suverenity ČSSR. A k tomu dochází v Československu, jehož lid ctí památku sovětských vojáků padlých za svobodu a suverenitu této země. Současně v blízkosti západních hranic vaší země probíhají manévry vojenských sil agresivního bloku NATO, jichž se účastní armáda revanšistického západního Německa, a o tom se nehovoří ani slovem.

Inspirátoři této nepřátelské kampaně si, jak zřejmo, přejí zkalit vědomí československého lidu, dezorientovat ho a podkopat tu pravdu, že Československo může zachovat svou nezávislost a suverenitu pouze jako socialistická země, jako člen socialistického společenství. A pouze nepřátelé socialismu mohou dnes spekulovat s heslem „obranu suverenity“ ČSSR před socialistickými zeměmi, před těmi zeměmi, jejichž spojenectví a bratrská spolupráce vytvářejí nejspolehlivější základ nezávislosti a svobodného rozvoje každého z našich národů.

Podle našeho přesvědčení vznikla situace, v níž hrozba základům socialismu v Československu ohrožuje i společné životní zájmy ostatních socialistických zemí. Národy našich zemí by nám nikdy neprominuly lhostejnost a lehkomyšlnost tváří v tvář takovému nebezpečí.

Žijeme v takové době, kdy mír, bezpečnost a svoboda národů si více než kdy jindy vyžadují jednotu socialistických sil. Mezinárodní napětí se nezmenšuje. Americký imperialismus se nezřekl své politiky síly a otevřené intervence proti národům bojujícím za svobodu. I nadále vede zločinnou válku ve Vietnamu, podporuje izraelské agresory na Blízkém východě, brání mírovému urovnání konfliktu. Horečné zbrojení nebylo zdaleka zabrzděno. Německá spolková republika, v níž narůstají síly neofašismu, útočí proti statu quo, žádá revizi hranic, nechce se zřici ani záměrů na pohlcení NDR, ani přístupu k jaderným zbraním, je proti návrhům na odzbrojení. V Evropě, kde se nahromadily obrovské prostředky masového ničení, jsou mír a bezpečnost národů udržovány především díky síle, semknutosti a mírumilovné politice socialistických států.

Za tuto sílu a jednotu socialistických zemí, za osudy míru neseme odpovědnost my všichni.

Naše země jsou vzájemně spojeny smlouvami a dohodami. Tyto důležité vzájemné závazky států a národů jsou založeny na společné snaze uhájit socialismus a zajistit kolektivní bezpečnost socialistických zemí. Na našich stranách a národech spočívá historická odpovědnost za to, aby nebyly zmařeny dosažené revoluční vymoženosti.

Každá z našich stran má odpovědnost nejen vůči své dělnické třídě a svému národu, ale i vůči mezinárodní dělnické třídě a světovému komunistickému hnutí a nemůže se vyhnout závazkům, které z toho vyplývají. Proto musíme být solidární a jednotní při obraně vymožeností socialismu, naší bezpečnosti a mezinárodních pozic celého socialistického společenství.

Právě proto máme za to, že rozhodný odpor protikomunistickým silám a rozhodný boj za udržení socialistického zřízení v Československu je nejen vaším, ale i naším úkolem.

Věc obrany moci dělnické třídy a všech pracujících a socialistických vymožeností v Československu vyžaduje:

- rozhodný a smělý nástup proti pravicovým a protisocialistickým silám, mobilizaci všech prostředků obrany, vytvořených socialistickým státem;

- zastavení činnosti všech politických organizací vystupujících proti socialismu;
- aby strana ovládla prostředky masové informace - tisk, rozhlas a televizi - a využívala je v zájmu dělnické třídy, všech pracujících, socialismu;
- semknutost řad strany na principiálním základě marxismu-leninismu, neochvějně dodržování zásady demokratického centralismu, boj s těmi, kdož svou činností napomáhají nepřátelským silám.

Víme, že v Československu jsou síly, jež jsou s to uhájit socialistické zřízení a zasadit porážku protisocialistickým živlům. Dělnická třída, pracující rolnictvo, pokroková inteligence - zdrcující většina pracujících republiky je ochotna učinit všechno nezbytné pro další rozvoj socialistické společnosti. Úkolem dneška je dát těmto zdravým silám jasnou perspektivu, pozvednout je k činům, mobilizovat jejich energii k boji proti silám kontrarevoluce, aby byl zachován a upevněn socialismus v Československu.

Tváří v tvář hrozbě kontrarevoluce musí na výzvu komunistické strany plnou silou zaznít hlas dělnické třídy. Dělnická třída spolu s pracujícím rolnictvem vynaložily největší úsilí pro vítězství socialistické revoluce. Právě pro ně je ze všeho nejdražší udržet vymoženosti socialismu.

Vyjadřujeme přesvědčení, že Komunistická strana Československa podnikne u vědomí své odpovědnosti nezbytná opatření, aby reakci zatarasila cestu. V tomto boji můžete počítat se solidaritou a všestrannou pomocí ze strany bratrských socialistických zemí.¹⁰²

¹⁰² KOLEKTIV AUTORŮ: Strana demokratického socialismu, Varšavský dopis, vydáno dne 19.července 2008 [online], [cit. 28.ledna 2012], dostupné z <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008071901>

Příloha B – Stanovisko předsednictva ÚV KSČ k tzv. Varšavskému dopisu, datované 17. 7. 1968

Předsednictvo ÚV KSČ posoudilo všestranně dopis, který obdržel ÚV naší strany ze schůzky představitelů stran pěti socialistických zemí ve Varšavě.

V dopise se zdůrazňuje, že je motivován starostí o naši společnou věc a o upevnění pozic socialismu. Vycházejíce z této skutečnosti a vedeni stejnou snahou, chceme stejně otevřeně vyjádřit i naše vlastní stanoviska k otázkám, o nichž se v dopise hovoří.

Jsme si přitom plně vědomi, že výměnou dopisů nelze plně vysvětlit tak složitou problematiku, jaká je předmětem pozornosti; naše stanovisko si proto neklade ani takové cíle a naopak předpokládá přímá vzájemná jednání mezi stranami.

Řadu obav, které se v dopise vyslovují, jsme sami vyjádřili v rezoluci květnového pléna ÚV KSČ. Příčiny rozporuplné politické situace vidíme však především v nakupení těchto rozporů v letech před lednovým plénem ÚV KSČ; tyto rozpory nelze naráz uspokojivě vyřešit v krátké době. V procesu realizace politické linie akčního programu naší strany dochází proto nutně k tomu, že široký masový proud zdravé socialistické aktivity je provázen extrémními tendencemi, že se tu snaží přiživit i zbytky protisocialistických sil v naší společnosti a zároveň rozvíjejí aktivitu i dogmaticko-sektářské síly, spjaté s chybnou politikou před lednovým plénem ÚV KSČ. Ani strana sama nemůže v této složité situaci zůstat ušetřena vnitřních rozporů, které provázejí proces sjednocování na linii akčního programu. K negativním jevům tohoto procesu patří i porušování zásad demokratického centralismu v jednání některých komunistů, což je především daň za to, že dlouhá léta byl starým vedením strany uplatňován centralismus byrokratický a byla potlačována vnitrostranická demokracie. To vše nám brání dosahovat v politické práci vždy jenom těch výsledků, které bychom si sami přáli.

Nechceme tyto skutečnosti zastírat a nezasťiráme je ani před vlastní stranou a lidem. Proto také květnové plénum ÚV jasně prohlásilo, že je nutno mobilizovat všechny síly k tomu, aby nedošlo ke konfliktní situaci v zemi, k ohrožení socialistické moci v ČSSR. Naše strana také jednoznačně prohlásila, že kdyby k takovému ohrožení došlo, použije

všech prostředků k ochraně socialistického zřízení. Viděli jsme tedy sami možnost takového nebezpečí. Chápeme, že to nemůže být lhostejné ani bratrským stranám socialistických zemí. Nevidíme však reálné důvody, jež by opravňovaly k tvrzením, označujícím naši dnešní situaci jako kontrarevoluční, tvrzením o bezprostředním ohrožení základů socialistického zřízení ani k tvrzením, že v Československu je připravována změna orientace naší socialistické zahraniční politiky a že existuje konkrétní hrozba odtržení naší země od socialistického společenství.

Naše spojenectví a přátelství s SSSR a ostatními socialistickými zeměmi je hluboce zakořeněno ve společenském zřízení, v historických tradicích a zkušenostech našich národů, v jejich zájmech, v jejich myšlení a cítění. Osвобоzení z nacistické okupace a vstup na cestu nového života jsou ve vědomí našeho lidu trvale spojeny s historickým vítězstvím SSSR ve druhé světové válce, s úctou k hrdinům, kteří v tomto boji položili své životy.

Z toho vychází i akční program naší strany, kde se k této tradici hlásíme jako k východisku:

Základní orientace československé zahraniční politiky se zrodila a potvrzovala v době národně-osvobozenického zápasu a v procesu socialistické přestavby naší země - je to spojenectví a spolupráce se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy. Budeme usilovat o to, aby se přátelské vztahy s našimi spojenci - zeměmi světového socialistického společenství - nadále prohlubovaly na základě vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti, vzájemného respektování a internacionální solidarity. V tomto smyslu budeme aktivněji a s promyšlenou koncepcí přispívat ke společné činnosti Rady vzájemné hospodářské pomoci i Varšavské smlouvy.

V dopise je zmínka o útocích proti socialistické zahraniční politice, o výpadech proti spojenectví a přátelství se socialistickými zeměmi, o hlasech žádajících revizi naší společné a koordinované politiky vůči NSR a dokonce se tvrdí, že pokusy o koketování ze strany úřadů NSR a revanšistů nalézají odezvu ve vedoucích kruzích naší země. Udivují nás taková tvrzení, jelikož je dobře známo, že ČSSR uskutečňuje důslednou socialistickou zahraniční politiku, jejíž zásady byly formulovány v akčním programu KSČ a v programovém prohlášení vlády. Tyto dokumenty, projevy čs. vedoucích

představitelů, jakož i další naše akce důsledně vycházejí ze zásad socialistického internacionalismu, spolenectví a rozvoje přátelských styků se Sovětským svazem a dalšími socialistickými státy.

Domníváme se, že tyto skutečnosti jsou rozhodující, a nikoliv neodpovědné hlasy jednotlivců, které se u nás ozývají.

Vzhledem k trpkým historickým zkušenostem našich národů s německým imperialismem a militarismem je nepředstavitelné, že by kterákoliv čs. vláda mohla tyto zkušenosti ignorovat a lehkomyšlně s osudy naší země hazardovat. Tím spíše to nemůže činit vláda socialistická a všechna podezření v tomto směru musíme odmítnout. Pokud jde o naše styky s NSR, je všeobecně známo, že ČSSR, ačkoliv je bezprostředním sousedem NSR, podnikla jako poslední určité kroky směřující k částečné úpravě vzájemných styků, zejména hospodářských, zatímco jiné socialistické země své vztahy s NSR v té či oné míře upravily již mnohem dříve, aniž to vzbudilo jakékoliv obavy.

Přitom důsledně respektujeme a hájíme zájmy NDR, našeho socialistického spojence, a činíme vše pro posílení jeho mezinárodního postavení a autority. To výslovně dosvědčují i všechny projevy vedoucích představitelů naší strany i státu v celém období po lednu 1968.

Smlouvy a dohody, jimiž jsou socialistické země spojeny, jsou významným činitelem vzájemné spolupráce, míru a kolektivní bezpečnosti. ČSSR plně respektuje své smluvní závazky a systém smluv se socialistickými zeměmi dále rozvíjí, čehož důkazem jsou nové spojenecké smlouvy, které jsme nedávno uzavřeli s Bulharskou lidovou republikou a Maďarskou lidovou republikou, jakož i připravovaná smlouva o přátelství a spolupráci s Rumunskou socialistickou republikou.

Stejně jako autoři dopisu nebudeme nikdy souhlasit s tím, aby historické vymoženosti socialismu a bezpečnost národů našich zemí mohly být ohroženy, a s tím, aby imperialismus pokojnou nebo násilnou cestou prolomil socialistickou soustavu a změnil poměr sil v Evropě ve svůj prospěch. Hlavním obsahem našeho vývoje po lednu je právě snaha zvýšit vnitřní sílu a stabilitu socialistického zřízení a tím i našich spojeneckých svazků.

Štábní cvičení ozbrojených sil Varšavské smlouvy na území ČSSR je konkrétním důkazem našeho věrného plnění spojeneckých závazků. K zabezpečení jeho zdárného průběhu jsme z naší strany provedli potřebná opatření. Náš lid i příslušníci armády přátelsky vítali sovětská a ostatní spojenecká vojska na území ČSSR. Nejvyšší představitelé strany a vlády svou účastí dokumentovali, jaký význam mu přikládáme a jaký zájem na něm máme. Nejasnosti a některé pochyby v naší veřejnosti vznikly teprve při opětovných změnách termínu odchodu spojeneckých vojsk z území ČSSR po ukončení cvičení.

Dopis pěti stran se zabývá i některými vnitropolitickými problémy naší současnosti. Přijímáme ujištění, že cílem tohoto zájmu není vměšovat se „do metod plánování a řízení socialistického národního hospodářství Československa“ a do našich „opatření, směřujících ke zdokonalení struktury ekonomiky, k rozvoji socialistické demokracie“ a že se vítá „urovnání vztahů mezi Čechy a Slováky na zdravých základech bratrské spolupráce v rámci Československé socialistické republiky“.

Souhlasíme s názorem, že síla a pevnost našich svazků - které jsou nepochybně společným životním zájmem nás všech - závisí na vnitřní síle socialistického zřízení každé z našich bratrských zemí. Nepochybujeme o tom, že podkopání vedoucí úlohy komunistické strany by hrozilo likvidací socialistického zřízení. Právě proto je však nezbytně nutné, abychom si vzájemně správně porozuměli v otázce, na čem dnes v Československu závisí síla socialistického zřízení i posílení vedoucí úlohy komunistické strany.

V akčním programu naší strany jsme na podkladě minulých zkušeností stanovili:

„V současné době zvlášť záleží na tom, aby strana prováděla takovou politiku, aby si plně zasloužila vedoucí úlohu v naší společnosti. Jsme přesvědčeni, že to je v současné situaci podmínka socialistického vývoje země...“

Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí

ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů.“

Nezastíráme - a na květnovém plénu ÚV jsme to jasně řekli - že u nás dnes existují i tendence diskreditovat stranu, upřít jí morální a politické právo vést společnost. Položíme-li si však otázku, zda podobné jevy je správné hodnotit jako ohrožení socialistického zřízení, jako zánik vedoucí politické role KSČ pod náporom reakčních, kontrarevolučních sil - dospíváme k závěru, že nikoli.

Vedoucí úloha naší strany vážně utrpěla v minulosti deformacemi padesátých let a politikou jejich nedůsledného odstraňování vedením, v jehož čele stál A. Novotný. Jeho vinou se naopak prohlubovala řada společenských rozporů: mezi Čechy a Slováky, mezi inteligencí a dělnictvem, mezi mladou generací a staršími generacemi. Nedůsledné řešení ekonomických otázek nám zanechalo stav, kdy nemůžeme řešit řadu oprávněných ekonomických požadavků pracujících a kdy efektivnost celého národního hospodářství je vážně narušena. Za tohoto vedení klesala důvěra mas ve stranu a ozývaly se projevy kritiky a odporu, avšak to vše bylo „řešeno“ mocenskými zásahy proti oprávněné nespokojenosti, proti kritice a proti snahám důsledně v zájmu strany a jejího vedoucího postavení řešit společenské problémy.

Namísto postupného a promyšleného odstraňování chyb se hromadily další omyly a rozpory jako důsledek subjektivismu v rozhodování. V letech, kdy objektivně již mohla být postupně rozvíjena socialistická demokracie a uplatňováno vědecké řízení, vyhrocovaly subjektivní nedostatky společenské rozpory a obtíže. Navenek se přitom zdálo, že v ČSSR je vše v pořádku, do popředí se vystrkovala bezkonfliktnost vývoje, faktický pokles důvěry ve stranu se maskoval vnějšími formami direktivního stranického řízení. Ačkoli byl tento režim vydáván za pevnou záruku zájmů celého socialistického tábora, uvnitř narůstaly problémy, jejichž opravdové řešení bylo potlačováno mocenskými zásahy proti nositelům nových, tvůrčích přístupů.

Jakýkoli náznak návratu k těmto metodám by vyvolal odpor drtivé většiny členů strany, odpor pracujících, dělníků, družstevních rolníků a inteligence. Strana by právě takovým krokem ohrozila svou politicky vedoucí roli a vyvolala situaci, v níž by opravdu došlo k mocenskému konfliktu. Tím by byly skutečně ohroženy socialistické vymoženosti

lidu a tak i naše společné zájmy v protiimperialistické frontě socialistického společenství.

Souhlasíme, že jedním z předních úkolů strany je zmařit záměry pravicových a protisocialistických sil. Naše strana vypracovala v této věci svůj taktický politický postup na květnovém plénu ÚV a podle něho tyto otázky řeší. Tento postup spočívá na soustavě opatření, jež mohou mít úspěch jenom tehdy, budeme-li mít podmínky k tomu, abychom je postupně - během několika měsíců - uskutečnili.

Za podmínku úspěchu považujeme, aby realizace akčního programu a příprav sjezdu strany nebyla ohrožena žádným chybným krokem, který by vyvolal politicko-mocenský konflikt v naší zemi. Květnové plénum ÚV KSČ to ve své rezoluci jasně vyjádřilo:

„Za základní otázku považuje strana v současné situaci, aby nemohl být ohrožen socialistický charakter moci a společenského zřízení, a to z žádné strany - ani ze strany pravicových protikomunistických tendencí, ani ze strany konzervativních sil, jimž by vyhovoval návrat k poměrům před lednem 1968, které rozvoj socialismu nebyly s to zajistit.“

Naše strana vytyčuje tyto hlavní cíle a etapy politické práce:

1. Důsledně oddělit stranu jako celek od deformací minulosti, za něž nesou odpovědnost konkrétní lidé ze starého vedení strany; tito konkrétní lidé jsou právem voláni k odpovědnosti.
2. Připravit mimořádný, XIV. sjezd strany, který zhodnotí vývoj i politickou situaci po lednovém plénu a v souladu s principy demokratického centralismu ve straně stanoví závaznou linii pro celou stranu, zaujme politická stanoviska k federativnímu uspořádání ČSSR, schválí nové stanovy strany a zvolí nový ÚV tak, aby měl plnou autoritu i důvěru ve straně a v celé společnosti.
3. Po XIV. sjezdu dále ofenzivně nastoupit k řešení všech základních vnitropolitických otázek: k výstavbě politického systému založeného na socialistické platformě NF a společenské samosprávy, k vyřešení federativního státoprávního uspořádání, k volbám do zastupitelských orgánů státu (federálních, národních i místních) a k přípravě nové ústavy.

Nyní jsme v etapě politického boje za uskutečnění linie květnového pléna ÚV KSČ. Je to skutečný boj, a proto v něm nejenom vítězíme, ale máme i neúspěchy; podle výsledků jednotlivých bitev však nelze nikdy správně soudit o výsledku celého boje. Přesto však se domníváme, že od květnového pléna se daří konsolidovat politickou situaci.

V minulých dnech mimořádné okresní a krajské konference jasně ukázaly, že strana se sjednocuje na linii akčního programu. Byli zvoleni delegáti na sjezd, jejichž složení zaručuje, že o další linii strany nebudou rozhodovat zastánci extrémních názorů, ale demokraticky pověřené, zdravé, progresivní jádro naší strany. Představitelé nového vedení KSČ spjatého s linií akčního programu i květnového pléna ÚV byli všichni navrženi krajskými konferencemi strany do nového ústředního výboru. Ve straně dochází tedy postupně k určité stabilizaci a základní kroky k přípravě sjezdu proběhly úspěšně.

V souladu s rezolucí květnového pléna ÚV KSČ se z iniciativy komunistů formuje politicky závazná socialistická platforma NF. Všechny politické složky NF přijaly 15. června 1968 programové prohlášení, v němž je jasně uznáváno historicky vydobyté vedoucí postavení KSČ a jsou vyjádřeny zásady socialistického zřízení, vnitřní i zahraniční socialistické politiky. Právě v těchto dnech jedná NF o návrhu svého statutu, který je závaznou organizační normou, zajišťující socialistickou politickou orientaci všech stran a organizací.

Zákonem o soudních rehabilitacích v zásadě řešíme bolestivý problém nezákonných represí vůči nevinným lidem, k nimž došlo v uplynulých letech. Tento krok zjevně pomohl k tomu, aby se už pozornost široké veřejnosti a také sdělovacích prostředků nesoustřeďovala na tyto otázky.

V září - ihned po sjezdu strany - budou projednány některé důležité nové zákony: ústavní zákon o NF, který má potvrdit trvalou existenci systému politických stran na půdě NF, a dále zákon o právu spolčovacím a shromažďovacím, kterým bude určena právní regulace pro vznik a činnost různých dobrovolných organizací, spolků, klubů apod. Tím bude dána možnost účinně čelit pokusům antikomunistických a liberalistických sil získat organizační základnu pro veřejnou činnost.

Komunisté rovněž iniciativně podle rezoluce květnového pléna ÚV KSČ řeší důležité otázky práce odborů a podnikových rad pracujících. Vcelku se straně podařilo v těchto otázkách čelit politické demagogii, která se pokoušela využívat oprávněných požadavků dělníků k tomu, aby dezorganizovala náš řád a rozpoutávala živelné hnutí ve jménu „požadavků dělníků“ tak, aby to ztížilo ekonomickou i politickou situaci v zemi. Současně však podle daných možností řešíme některé palčivé sociálně-politické otázky, mj. zvýšení nízkých důchodů a naléhavé mzdové úpravy. Vláda se postupně zabývá základními ekonomickými problémy země, aby dala nový impuls rozvoji výroby a aby mohlo být přistoupeno k dalšímu zlepšování životní úrovně lidu.

Provedli jsme potřebná opatření k zajištění bezpečnosti našich státních hranic. Strana dává plnou podporu konsolidaci armády, bezpečnosti, prokuratury a soudů. Strana zaujala jasné stanovisko i v otázce Lidových milicí, jejichž celostátní aktiv dal plnou podporu novému vedení KSČ i akčnímu programu. Význam tohoto kroku byl, jak známo, přímo uvítán pracujícími nejen u nás, ale také v SSSR.

Všechny tyto kroky považujeme za důležité výsledky v plnění linie květnového pléna ÚV KSČ, za významné rysy konsolidace politických poměrů a upevnění nikoli jen deklarovaného, ale reálného vedoucího vlivu strany v naší zemi.

Přesto vidíme a nechceme zastírat, že ne všechny závěry květnového pléna ÚV KSČ plníme uspokojivě. I nyní dochází k tomu, že se na veřejných shromážděních i ve sdělovacích prostředcích vyskytují občasné hlasy a tendence směřující mimo pozitivní úsilí strany, státních orgánů i NF. Vyřešení této otázky považujeme za dlouhodobější úkol a řídíme se rezolucí květnového pléna ÚV, podle níž „nelze uplatňovat politické vedení starými, administrativně mocenskými vazbami“. Předsednictvo ÚV KSČ, vláda i Národní fronta jednoznačně odmítly výzvy prohlášení Dva tisíce slov, které nabádají k anarchistickým akcím, k narušování ústavního charakteru naší politické reformy. Je nutno vidět, že po těchto odmítavých stanoviscích se v praxi nikde podobné akce ve skutečnosti v naší zemi neobjevily a že důsledky výzvy Dva tisíce slov neohrozily stranu, NF a socialistický stát.

Negativním rysem naší skutečnosti jsou dosud kampaně a nepodložené štvání proti jednotlivým funkcionářům a veřejným činitelům - včetně členů nového vedení KSČ

- které jsou vedeny z extrémních pozic zprava i zleva. V konkrétních případech i proti těmto metodám sekretariát ÚV KSČ i vedoucí soudruzi jednoznačně vystoupili.

Víme, že tato situace je umožněna tím, že jsme u nás zrušili cenzuru a uzákonili svobodu slova a tisku. Co bylo dříve šířeno jen jako „šeptaná propaganda“ apod., může nyní dojít veřejného výrazu.

Položíme-li si však otázku, zda podobné jevy je správné hodnotit jako zánik vedoucí politické role KSČ pod náporom reakčních, kontrarevolučních sil - dospíváme k závěru, že nikoli. Neboť to všechno je pouze část dnešní naší politické skutečnosti. Je tu však i druhá a podle našeho názoru rozhodující část téže skutečnosti: růst autority nové, demokratické politiky strany v očích nejširších mas pracujících, růst aktivity naprosté většiny obyvatelstva. Za zrušením cenzury, za svobodou slova stojí naprostá většina občanů ze všech tříd a vrstev naší společnosti. KSČ se snaží prokázat, že dokáže politicky vést a řídit jinak než odsouzenými byrokraticko-policejními metodami, především silou svých marxisticko-leninských idejí, svého programu, své správné a veškerým lidem podporované politiky.

Naše strana může v obtížném politickém boji zvítězit jenom tehdy, jestliže jí bude umožněno realizovat taktickou linii květnového pléna ÚV a vyřešit základní politické otázky na mimořádném XIV. sjezdu, v duchu akčního programu. Považujeme proto všechny tlaky, které se snaží vnutit straně jiný postup, to je řešit základní otázky politiky jindy a jinde než na XIV. sjezdu, za hlavní nebezpečí pro úspěšné posílení vedoucí role strany v ČSSR. Takové tlaky vyvíjejí vnitřní extrémní síly jak zprava, tak také z pozic konzervativních, dogmatických a sektářských, usilujících o návrat před leden 1968.

Hodnocení situace obsažené v dopise pěti stran i bezpochyby upřímně míněné rady pro náš další postup nepřihlízejí k celé složitosti dynamického společenského pohybu, jak ji analyzovalo květnové plénum ÚV KSČ, a ke komplexnosti závěrů, které byly tímto plénem přijaty. Naše politika, chce-li zůstat politikou marxisticko-leninskou, nemůže vycházet jen z povrchových jevů, které neodrážejí vždy přesně hlubinné příčiny společenského vývoje, ale postihovat podstatu vývoje a tou se řídit.

V současné době mohou zájmům socialismu v naší zemi posloužit bratrské strany především vyjádřením důvěry vedení Komunistické strany Československa a plnou podporou jeho politiky. Proto jsme navrhovali jako předpoklad úspěšného společného jednání dvoustranné schůzky představitelů našich stran, aby společné jednání vycházelo z hlubších vzájemných konzultací a věcných informací.

Upřímně litujeme, že tyto naše návrhy nebyly uskutečněny. Není naší vinou, že se schůzka ve Varšavě konala bez naší účasti. Projednávali jsme návrhy pěti stran na svolání této schůzky na předsednictvu ÚV KSČ dvakrát - 8. a 12. července - a vždy jsme okamžitě sdělili svůj názor na způsob přípravy této schůzky tak, jak jsme jej považovali za nejsprávnější. Bohužel, naše jednání 12. července bylo už zbytečné, protože nehledě na jeho výsledek byla schůzka již svolána na 14. července, což jsme se dozvěděli až prostřednictvím ČTK 13. července odpoledne, kdy se zástupci pěti stran již sjížděli do Varšavy.

V žádném stanovisku, která jsme pěti stranám zaslali, jsme neodmítli zásadně účastnit se společné porady. Vyslovili jsme jen svůj vlastní názor na její vhodnost v současné době a na způsob její přípravy tak, aby mohla být opravdu věcná a opírat se o hlubší informaci o našich složitých problémech. Z obsahu dopisů pěti stran, zaslaných nám ve dnech 4. až 6. července 1968, jsme totiž usoudili, že taková informace je zcela nezbytná, nemá-li dojít k jednání, jehož úspěch by byl předem ohrožen jednostrannou a malou informovaností veliké většiny účastníků porady o skutečné situaci v Československu.

To je smyslem našich návrhů na předběžná dvoustranná jednání. Byli jsme vedeni nikoliv snahou izolovat se od společenství našich stran a zemí, ale naopak snahou přispět k jeho upevnění a rozvoji.

Domníváme se, že společné věci socialismu neslouží pořádání porad, na nichž je posuzována politika a činnost kterékoliv bratrské strany bez účasti jejích zástupců. Považujeme za stále platnou zásadu vyjádřenou v Deklaraci vlády SSSR z 30. října 1956, která zní: „Země velikého společenství socialistických národů, sjednocené společnými ideály budování socialistické společnosti a zásadami proletářského internacionalismu, mohou vytvářet své vzájemné vztahy jedině na základech plné

rovnoprávnosti, respektování územní celistvosti, státní nezávislosti a svrchovanosti a vzájemného nevměšování do vnitřních záležitostí.“ Tato zásada, jak známo, byla potvrzena poradou představitelů komunistických stran v Moskvě v listopadu 1957 a obecně přijata. V celé své činnosti chceme dále posilovat a rozvíjet hluboké internacionální tradice, které podle našeho názoru musí zahrnovat jak chápání společných zájmů a cílů pokrokových sil světa, tak i porozumění pro specifické národní potřeby.

Máme zájem, aby se naše vztahy dále nezhoršovaly, a jsme ochotni přispět z naší strany k uklidnění situace ve prospěch socialismu a jednoty socialistických zemí. Z naší strany neučiníme nic, co by bylo s tímto cílem v rozporu. Očekáváme však, že ostatní strany budou tomuto našemu úsilí napomáhat a projeví pochopení pro naši situaci.

Vidíme důležitý úkol v tom, abychom v nejbližší době mohli uskutečnit námi navrhovaná dvoustranná jednání, která by posoudila mj. i možnosti společné schůzky socialistických zemí a na nichž by bylo možno dohodnout její program a složení, místo a termín konání. Považujeme za rozhodující, abychom se v nejbližší době dohodli na pozitivních krocích, které by zajistily pokračování naší dosavadní přátelské spolupráce

a přesvědčivě demonstrovaly naši společnou vůli rozvíjet a utužovat vzájemné přátelské vztahy. Je to v zájmu našeho společného boje proti imperialismu, za mír a bezpečnost národů, za demokracii a socialismus. Předsednictvo ÚV KSČ, 17. 7. 1968, Praha¹⁰³

¹⁰³ KOLEKTIV AUTORŮ: Strana demokratického socialismu, Stanovisko předsednictva ÚV KSČ k dopisu pěti komunistických a dělnických stran, vydáno dne 19.července 2008 [online], [cit. 28.ledna 2012], dostupné z <http://www.sds.cz/view.php?cisloclanku=2008071902>

Příloha C – Zvací dopis (pravděpodobný text)¹⁰⁴

Vážený Leonide Iljiči,

s vědomím plné odpovědnosti za naše rozhodnutí se na Vás obracíme s následujícím prohlášením. Náš v podstatě zdravý polednový demokratický proces, náprava chyb a nedostatků minulosti i celkové politické řízení společnosti se vymykají postupně ústřednímu výboru strany z rukou. Tisk, rozhlas a televize, které jsou prakticky v rukou pravicových sil, ovlivnily veřejné mínění natolik, že se do politického života naší země začínají nyní bez odporu veřejnosti zapojovat živly nepřátelské straně. Rozněcují vlnu nacionalismu a šovinismu a vyvolávají antikomunistickou a protisovětskou psychózu.

Náš kolektiv - vedení strany - se dopustil řady chyb. Nedokázali jsme správně obhájit a realizovat marxisticko-leninské normy stranického života, především principy demokratického centralismu. Vedení strany už není dále schopno úspěšně se hájit před útoky proti socialismu, není s to organizovat proti pravicovým silám ani ideologický, ani politický odpor. Sama existence socialismu v naší zemi je ohrožena. Politické prostředky a prostředky státní moci v naší zemi jsou nyní už do značné míry ochromeny. Pravicové síly vytvořily příznivé podmínky pro kontrarevoluční převrat. V této těžké situaci se obracíme na vás, sovětské komunisty, vedoucí představitele KSSS a SSSR, s prosbou o poskytnutí účinné podpory a pomoci všemi prostředky, které máte k dispozici. Jedině s vaší pomocí lze dostat ČSSR z hrozícího nebezpečí kontrarevoluce.

Uvědomujeme si, že pro KSSS a SSSR by tento poslední krok k ochraně socialismu v ČSSR nebyl snadný. Proto budeme ze všech sil bojovat vlastními prostředky. V případě, že by však naše síly a prostředky byly vyčerpány nebo nepřinesly pozitivní výsledky, považujte toto naše prohlášení za naléhavou prosbu a žádost o vaši akci a všestrannou pomoc. Vzhledem ke složitosti a nebezpečnosti vývoje situace v naší zemi vás žádáme o maximální utajení tohoto našeho prohlášení. Z tohoto důvodu píšeme osobně přímo Vám v ruštině.

Alois Indra, Drahomír Kolder, Oldřich Švestka, Antonín Kapek, Vasil Bil'ak

¹⁰⁴ RŮŽIČKA, DANIEL: Totalita.cz , Zvací dopis, Mladá Fronta dnes 21. srpna 2003 [online], [cit. 28. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_dopis_zvaci.php

Příloha D – Prohlášení z 21.8. 1968 - Všemu lidu Československé socialistické republiky

Včera, dne 20. srpna 1968, kolem 23. hod. večer překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů.

V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země.

Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.

Všichni vedoucí funkcionáři státu, KSČ i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členů svých organizací zvoleni podle zákonů a jiných norem platných v Československé socialistické republice. Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, předsednictvo ústředního výboru KSČ svolává plénum ÚV KSČ k projednání vzniklé situace.

Předsednictvo ÚV KSČ 21. 8. 1968 ¹⁰⁵

¹⁰⁵ DUBČEK, ALEXANDER; HOCHMAN, JÍŘÍ : Naděje umírá poslední – Vlastní životopis Alexandra Dubčeka, nakl.SVOBODA – LIBERTAS, Praha, r. 1993, ISBN 80-205-0351-X, str.191-192

Příloha E – Prohlášení agentury TASS (21. 8. 1968)

Prohlášení sovětské tiskové agentury TASS k obsazení Československa¹⁰⁶

TASS je pověřen oznámit, že straničtí a státní činitelé Československé socialistické republiky se obrátili na Sovětský svaz a ostatní spojenecké státy s prosbou o poskytnutí neprodlené pomoci bratrskému československému lidu včetně pomoci ozbrojenými silami. Tato žádost byla vyvolána nebezpečím, které hrozilo v Československu existujícímu socialistickému řádu a ústavou ujištěné státnosti ze strany kontrarevolučních sil, které se spikly s vnějšími socialismu nepřátelskými silami.

Události v Československu a kolem něho byly nejednou předmětem výměny názorů vedoucích činitelů bratrských socialistických zemí včetně činitelů Československa. Tyto země se shodují v tom, že podpora, upevnění a obrana socialistických vymožeností národů je společná internacionální povinnost všech socialistických států. Toto společné hledisko bylo slavnostně vyhlášeno také v bratislavském prohlášení.

Další zostření situace v Československu se dotýká životních zájmů Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí, zájmů bezpečnosti států socialistické soustavy. Nebezpečí socialistickému zřízení v Československu je současně nebezpečím pro základy evropského míru.

Sovětská vláda a vlády spojeneckých zemí - Bulharské lidové republiky, Maďarské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, vycházejíce z principů pevného přátelství a spolupráce a v souladu s existujícími smluvními povinnostmi, se rozhodly vyplnit zmíněnou prosbu o poskytnutí nutné pomoci bratrskému československému lidu.

¹⁰⁶ RŮŽIČKA, DANIEL: Totalita.cz , Prohlášení sovětské tiskové agentury TASS k obsazení Československa [online], [cit. 28. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_prohl_tass_1.php

Toto rozhodnutí je v plném souladu s právem států na individuální a kolektivní obranu, jak je to zakotveno ve spojeneckých smlouvách, uzavřených mezi bratrskými socialistickými zeměmi. Odpovídá rovněž základním zájmům našich zemí na obranu evropského míru proti militaristickým silám, agresi a revanše, které nejednou vehnaly národy Evropy do války.

Sovětské vojenské jednotky spolu s jednotkami jmenovaných spojeneckých států vstoupily 21. srpna na území Československa. Budou ihned odveleny, jakmile bude zlikvidováno vzniklé nebezpečí pro socialistické vymoženosti v Československu, nebezpečí pro bezpečnost zemí socialistického společenství a zákonitá vláda uzná, že tam další pobyt těchto vojenských jednotek není nutný.

Uskutečněné kroky nejsou zaměřeny proti jakémukoliv státu a nikterak nepoškozují státní zájmy kohokoliv. Slouží míru a jsou vyvolány starostí o jeho upevnění. Bratrské země pevně a odhodlaně stavějí proti libovolnému vnějšímu nebezpečí svou nerozbornou solidaritu. Nikdy nikomu nebude dovoleno vytrhnout jediný článek ze spolenectví socialistických států.

(Uveřejněno 21. 8. 1968 v sovětském deníku ÚV KSSS Pravda)

Příloha F- Ukázky vtipů z tisku související s politickou situací v roce 1968¹⁰⁷

Uměl se tak špatně líbat a objímat, že prostě nemohl být československým politikem.

Občané, když už konečně nějaký zkompromitovaný funkcionář abdikuje, buďte mu vděční a přestaňte s těmi nadávkami jako: bílá vrána atd.

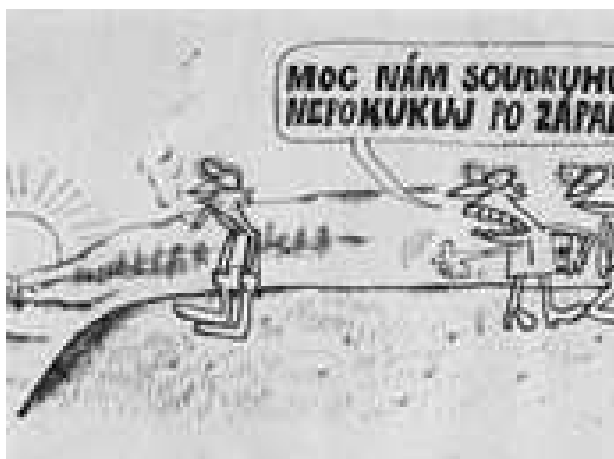
Když dostal státní cenu, začal mít obavy, zda je skutečně dobrým satirikem.

- Soudruzi, buďme k sobě sebekritičtí a otevřeně a nekompromisně řekněme: Za všechno může Antonín Novotný!
- Byl tak dobrý počtář, že prostě nemohl mít charakter.
- Když se tak dívám do zrcadla – já vám řeknu – ty deformace, to nebyla žádná maličkost.

JOSEF HAVRÁNEK

¹⁰⁷DIKOBRAZ: IDNES.CZ, Fotogalerie, vtipy v Dikobrazu [online], [cit. 30. ledna 2012], dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_1968_prohl_tass_1.php

malý OBRODNÍK

Ušlová demokracie (15. 7.) cituje Trybunu (rú-
du): „Československá veřejnost je nyní doko-
vštěnována tiskovými orgány, rozhlasem a te-
levizí. Články nejsou namířeny proti reakčním
a imperialistickým silám; jejich ostří má spíše
na pónce socialistických zemí, zejména proti
politice SSSR.“

Smazá, kde to čteš? Nesdělí smytem po
albánském tisku!!!

Příloha G – ZÁKON 127/1968 Sb. ze dne 13. září 1968 o některých
přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných
informačních prostředků¹⁰⁸

Národní shromáždění Československé socialistické republiky se usneslo na tomto
zákoně:

§ 1

(1) V zájmu dalšího pokojného vývoje je třeba, aby v oblasti periodického tisku
a ostatních hromadných informačních prostředků nebyly narušovány důležité zájmy
vnitřní a zahraniční politiky státu. Zároveň je třeba zabezpečit všestrannou péči o rozvoj
periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků.

(2) Jako orgány státní správy se zřizují Úřad pro tisk a informace, na Slovensku
Slovenský úřad pro tisk a informace. Na Úřad pro tisk a informace přechází dosavadní
působnost ministerstva kultury a informací podle zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém
tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, ve znění zákona č. 84/1968
Sb.; v témže rozsahu přechází dosavadní působnost pověřence Slovenské národní rady
pro kulturu a informace na Slovenský úřad pro tisk a informace. Úkolem úřadů pro tisk
a informace je zejména jednotně usměřňovat a kontrolovat činnost periodického tisku
a ostatních hromadných informačních prostředků.

§ 2

Organizaci a začlenění Úřadu pro tisk a informace, jakož i podrobnější vymezení jeho
působnosti stanoví vláda, a pokud jde o Slovenský úřad pro tisk a informace, Slovenská
národní rada.

§ 3

(1) Pozastavuje se účinnost § 17 zákona č. 81/1966 Sb., ve znění zákona č. 84/1968 Sb.

¹⁰⁸ HOPPE, JIŘÍ: Pražské jaro v médiích, nakl. DOPLNĚK, Praha, r.2004, ISBN
80-7239-162-3. s. 396 - 398

(2) Příslušný úřad pro tisk a informace má právo přímo nebo prostřednictvím zmocněnců ustanovených vedoucím příslušného úřadu na společný návrh vydavatele a šéfredaktora (dále jen zmocněnec) zajišťovat, aby v periodickém tisku (jiném hromadném informačním prostředku) nebyly zveřejňovány informace, které obsahují skutečnosti, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, je příslušný úřad pro tisk a informace nebo zmocněnec oprávněn pozastavit její zveřejnění nebo jiné rozšiřování.

§ 4

Zákon č. 81/1966 Sb., ve znění zákona č. 84/1968 Sb., se mění a doplňuje takto:

Ustanovení § 8 zní:

§ 8

(1) Registrace pozbude platnosti a oprávnění vydávat periodický tisk zanikne,

- a) nebude-li vydávání periodického tisku zahájeno do jednoho roku po provedené registraci,
- b) bude-li z rozhodnutí vydavatele přerušeno vydávání novin na dobu delší jednoho měsíce, vydávání časopisu nebo jiné periodické tiskoviny na dobu delší jednoho roku, nebo
- c) nastane-li dodatečně skutečnost, pro kterou by nebylo možno registraci provést (§ 7 odst. 2).

(2) Jsou-li zprávy, údaje a jiné informace uveřejněné v novinách, časopisech nebo v jiných periodických tiskovinách v rozporu s posláním periodického tisku (§ 2), zejména porušují-li důležité zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu (§ 1 a 3 zákona č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků), může orgán příslušný k provedení registrace dříve, než vydá rozhodnutí podle odstavce 1 písm. c) učinit jedno z těchto opatření:

- a) upozornit vydavatele na nedodržování poslání periodického tisku,
- b) udělit vydavateli důtku,

- c) uložit vydavateli peněžitou sankci až do výše 50 000 Kčs,
- c) odejmout dočasně, nejdéle na dobu tří měsíců, oprávnění vydávat periodický tisk.

(3) Pravomocné rozhodnutí podle odstavce 1 písm. c) nebo podle odstavce 2 písm. c) a d) přezkoumá na návrh vydavatele krajský soud. Pro řízení o návrhu platí občanský soudní řád (§ 244 a násl.)."

§ 5

Vláda může stanovit povinnosti organizacím a orgánům, kterým bylo uděleno vydavatelské oprávnění podle zákona č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, tak aby v rámci své vydavatelské činnosti zajistily, že nebudou narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu; obdobně může stanovit tyto povinnosti podnikům polygrafického průmyslu nebo jiným organizacím při výrobě tiskovin, na které se nevztahuje zákon č. 94/1949 Sb.

§ 6

Svoboda zveřejňování výsledků vědecké a umělecké tvorby není tímto zákonem dotčena.

§ 7

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Svoboda v. r.

Smrkovský v. r.

Ing. Černík v. r.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Radka Hykšová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Osobnost Alexandra Dubčeka a jeho význam pro českou a slovenskou státnost

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 65

Celkový počet stran příloh: 28

Počet titulů české literatury a pramenů: 15

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: Ing. Václav Prokůpek, Ph.D.